

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНІ:

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

У НОМЕРІ:

- СУСПІЛЬНА ДУМКА

- ∨ *Як через війну в Україні обмежувалися права людини*

- ∨ *Як відновити справедливість для жертв війни*

- ЕКСПЕРТНИЙ КОМЕНТАР

- ∨ *Триада правосуддя продовжує функціонувати*

№ 11 листопад 2022

**КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС
В УКРАЇНІ:**

**ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ
№ 11 (102) 2022**

(01 листопада - 30 листопада)

Бюлетень інформаційно-аналітичних матеріалів

Додаток до журналу
«УКРАЇНА: ПОДІЇ, ФАКТИ, КОМЕНТАРІ»

Редакційна колегія:

Л. Дубровіна, член-кореспондент НАН України, генеральний директор НБУВ
(головний редактор);

Ю. Половинчак, керівник НЮБ (заступник головного редактора);

Н. Іванова, зав. аналітично-прогностичного відділу НЮБ;

В. Бондаренко, ст. наук. співроб. НЮБ;

Заснований у 2014 році
Видається один раз на місяць

Передрук – тільки з дозволу редакції

З повнотекстовою версією видання
можна ознайомитись на сайті
Центру досліджень соціальних комунікацій
nbuviar.gov.ua

ЗМІСТ

НОВИНИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ	3
---	----------

КОНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ БАЗИ УКРАЇНИ	3
---	----------

СУСПІЛЬНА ДУМКА

<i>В. Богатир</i> , Закон і Бізнес: Як через війну в Україні обмежувалися права людини	6
<i>С. Демченко</i> , Дзеркало тижня: Держава не має права нехтувати професійними «суддями-п'ятирічками» в умовах кадрового та фінансового дефіциту	12
<i>С. Сорока</i> , Українська правда: Час узаконити «відповідальне громадянство», або Чому не всі повнолітні мають мати право голосу	15
<i>Т. Харчилава</i> , Закон і Бізнес: Як відновити справедливість для жертв війни.....	17
<i>С. Сидоренко</i> , Європейська правда: Кандидат на мінімалках: Україна провалює власні плани щодо виконання критеріїв ЄС	19
<i>Н. Заболотний</i> , Українська правда: Чому французька система влади не підходить Україні.....	27
<i>О. Марусяк</i> , ЦППР: Рішення Конституційного Суду № 2-р/2022 як погано написана п'єса: вічний спір про якість	30

ПОЗИЦІЯ ВЛАДИ, ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ, ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ.....	31
---	-----------

ЕКСПЕРТНИЙ КОМЕНТАР

<i>Михайленко В., Ханін С.</i> Тріада правосуддя продовжує функціонувати (Інтерв'ю)	35
<i>Князєв В.</i> «Кого б не обрали до Вищої ради правосуддя – це буде добрий результат» (Інтерв'ю)	41
<i>Жернаков М.</i> Влада зриває реформу КСУ, ключову для інтеграції до ЄС	44
<i>Креміль Т.</i> Питання мови посідає центральне місце в російсько-українській війні	44

КОНСТИТУЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Великобританія	46
Швеція.....	46

НОВИНИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ

Венеційська комісія надала терміновий висновок щодо проєкту Закону “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення порядку відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України на конкурсних засадах”. Відповідний документ оприлюднено на сайті Ради Європи.

Венеційська комісія вітає намір та зусилля української влади покращити конкурсний відбір кандидатів у судді КСУ та вважає, що загалом проєкт змін значною мірою сприяє реалізації рекомендацій попередніх висновків. Водночас іще є місце для вдосконалень.

Водночас Венеційська комісія пропонує українській владі повною мірою використати попередні та поточні висновки, поки проєкт змін перебуває на розгляді в парламенті, щоб забезпечити всі необхідні гарантії незалежності,

неупередженості та ефективності Дорадчої групи експертів відповідно до міжнародних стандартів.

Верховна Рада планує якнайшвидше ухвалити законопроєкт про зміни до процедури відбору кандидатів на посади суддів Конституційного Суду України. Про це заступниця Голови Верховної Ради О. Кондратюк сказала у коментарі Укрінформу. О. Кондратюк висловила впевненість, що відповідний законопроєкт буде ухвалено до кінця року (офіційний сайт ради Європи ([https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdf=CDL-PI\(2022\)046-e&lang=EN](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdf=CDL-PI(2022)046-e&lang=EN)); *Укрінформ* (<https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3623503-rada-moze-vze-cogo-tizna-zminiti-proceduru-vidboru-kandidativ-u-suddi-ksu-kondratuk.html>). – 28.11).

КОНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ БАЗИ УКРАЇНИ

16 листопада, на пленарному засіданні Другий сенат Конституційного Суду України ухвалив Рішення у справі за конституційною скаргою Приватного акціонерного товариства „Одестеплокомуненерго“ (далі – Товариство) щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремого припису статті 37 Закону України „Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень“.

У Рішенні йдеться про те, що в жовтні 2016 року та червні 2017 року державні реєстратори здійснили державну реєстрацію права власності Товариства на об’єкт незавершеного будівництва. Департамент комунальної власності Одеської міської ради 8 вересня 2017 року звернувся до Міністерства юстиції України зі скаргою, в якій заявив клопотання про скасування рішень державних реєстраторів про державну реєстрацію права власності Товариства, посиляючись, зокрема на те, що «Одеська міська рада в особі КП „Теплопостачання

міста Одеса“ є титульним власником» майна, право власності на яке зареєстровано за Товариством, тому „у результаті проведення незаконних реєстраційних дій з власності територіальної громади міста Одеси вибуло комунальне майно“. Міністерство юстиції України задовольнило скаргу Департаменту та скасувало рішення про державну реєстрацію права власності Товариства на нерухоме майно в зв’язку з помилками, що були допущені державними реєстраторами.

Суб’єкт права на конституційну скаргу твердив, що оспорюваний ним припис статті 37 Закону є неконституційним, оскільки надає Міністерству юстиції України повноваження позбавляти особу права власності шляхом скасування державної реєстрації на підставі помилок, допущених державним реєстратором, чим порушує приписи частини четвертої статті 41 Конституції України, згідно з якими право власності є непорушним. Крім того, на його думку, зазначеним приписом встановлено відповідальність особи – власника нерухомого

майна – за помилки, допущені державним реєстратором як представником держави, що є „абсолютно протилежним“ частині другій статті 3 Конституції України, відповідно до якої держава відповідає перед людиною за свою діяльність.

Конституційний Суд України визнав предметом конституційного контролю в цій справі окремих припис пункту 1 частини сьомої статті 37 Закону в редакції Закону України „Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення механізму протидії рейдерству“ від 12 травня 2022 року № 2255–ІХ, а саме: „скасування рішення державного реєстратора“ (далі – оспорюваний припис статті 37 Закону).

Вирішуючи справу, Конституційний Суд України враховував свої, раніше сформульовані юридичні позиції, Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року та практику Європейського суду з прав людини.

Оцінюючи конституційність оспорюваного припису статті 37 Закону, Конституційний Суд України виходить з того, що право власності не є абсолютним і може зазнавати обмежень. Однак будь-яке втручання в право власності має ґрунтуватися на законі, мати правомірну мету та бути домірним.

Втручання держави у конституційне право можливе на підставі приписів, що відповідають вимозі юридичної визначеності, яка вимагає, щоб юридичні норми були зрозумілими й точними, а також щоб їхньою метою було забезпечення передбаченості ситуацій та правовідносин та лише за допомогою засобів, які є домірними.

Даючи оцінку оспорюваному припису статті 37 Закону в зазначеному аспекті, Конституційний Суд України констатує, що ухвалення Міністерством юстиції України рішення про скасування державної реєстрації права власності на нерухоме майно може бути кваліфіковано, насамперед, як припинення офіційного визнання і підтвердження державою юридичного факту набуття особою такого права власності внаслідок чого до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно вносять запис про скасування державної реєстрації права власності. Отже, особа втрачає

можливість вільно та на власний розсуд розпоряджатися своєю власністю. Крім того, в оспорюваному приписі статті 37 Закону немає чіткої та зрозумілої вказівки на юридичні наслідки ухвалення Міністерством юстиції України рішення про скасування рішення про державну реєстрацію права власності в аспекті визначення особи власника майна. Отже, скасування Міністерством юстиції України на підставі оспорюваного припису статті 37 Закону рішення про державну реєстрацію права власності спричиняє юридичну невизначеність у відносинах власності та обмежує Товариство в розпорядженні майном.

Відповідно до юридичної позиції Конституційного Суду України „Конституція України закріпила принцип відповідальності держави перед людиною за свою діяльність, який проявляється передусім у конституційному визначенні обов’язків держави“. Конституційний Суд України стверджує, що держава зобов’язана гарантувати і забезпечити права і свободи людини у спосіб та в межах, визначених Конституцією та законами України, а також утриматись від притягнення особи до юридичної відповідальності або застосування до неї інших надмірних санкцій у разі помилкових або незаконних рішень, дій або бездіяльності органів державної влади та інших органів або осіб, які виконують функції держави.

У даному випадку підставою для скасування рішення державного реєстратора були помилкові дії та рішення державних реєстраторів, а не помилки або протиправні дії Товариства, однак оспорюваний припис статті 37 Закону не надає Міністерству юстиції України повноважень ухвалювати рішення щодо виплати Товариству компенсації чи іншого виду належного відшкодування у зв’язку з тим, що втручання у його право власності відбулось унаслідок помилкових дій та рішень державних реєстраторів, тобто суб’єктів, які вчиняли дії та ухвалювали рішення на виконання функцій держави.

Конституційний Суд України вважає, що оспорюваний припис статті 37 Закону всупереч принципам „відповідальності держави перед

людиною“ та „добропорядного врядування“ не встановлює домірних засобів втручання в право власності у випадках, коли підставою для скасування рішення про державну реєстрацію права власності на нерухоме майно є помилкові рішення та дії державного реєстратора.

З огляду на наведене Конституційний Суд України визнав, що оспорюваний припис статті 37 Закону суперечить частині другій статті 3, частині першій статті 8, частинам першій, четвертій статті 41 Конституції України, отже, є неконституційним. Конституційний Суд України також зазначив, що оспорюваний припис статті 37 Закону, визнаний неконституційним, втрачає чинність через шість місяців із дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення та зобов'язав Верховну Раду України привести нормативне регулювання у відповідність із Конституцією України та цим Рішенням (*Офіційний вебсайт Конституційного суду України (<https://ccu.gov.ua/novyna/vyznanno-ekonomichnym-okremymu-prypys-statti-37-zakonu-ukrayiny-pro-derzhavnu-reyestraciyu>). – 2022. – 17.11).*

Конституційний суд України визнав таким, що відповідає Конституції України, Закон “Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)”. Про це поінформувала пресслужба КСУ, передає Укрінформ.

“У вівторок, 1 листопада, на пленарному засіданні Велика палата КСУ ухвалила рішення у справі щодо конституційного контролю змін до Конституції України, що набрали чинності, за конституційним поданням 50 народних депутатів щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону “Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)”, – зазначили у КС.

Уточнюється, що суб'єкт права на конституційне подання стверджував, що закон є неконституційним, вважаючи, що його було ухвалено із порушенням конституційної процедури.

“Дійшовши висновку, що конституційну процедуру розгляду, ухвалення та набрання

чинності Законом не було порушено, КСУ визнав оспорюваний Закон такими, що відповідає Конституції України”, – заявили у КС.

У свою чергу КСУ для забезпечення послідовності своєї судової практики, юридичної визначеності і конституційної стабільності, установив, що йому належить здійснювати подальший (a posteriori) конституційний контроль щодо конституційних поправок після набрання ними чинності, оскільки відсутність судового контролю за процедурою розгляду та ухвалення відповідних законів, що їх визначено приписами розділу XIII Конституції України, може мати наслідком обмеження чи скасування прав і свобод людини і громадянина, ліквідацію незалежності чи порушення територіальної цілісності або зміну конституційного ладу в спосіб, що його не дозволено Конституцією України.

Суддя-доповідач у цій справі – Віктор Кривенко. Текст цього рішення та його резюме буде оприлюднено на офіційному сайті Конституційного Суду 2 листопада 2022 року (*Укрінформ (<https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3605793-ksu-viznav-konstitucijnim-zakon-pro-skasuvanna-nedotorkannosti-narodnih-deputativ.html>). – 2022. – 211).*

Конституційний суд відхилив подання 48 колишніх регіоналів щодо неконституційності електронних декларацій. Суд закрит провадження 10 листопада, повідомив народний депутат Я. Юрчишин («Голос») у Телеграм.

Він нагадав, що в грудні 2015 року тодішні народні депутати Євген Балицький, Вілкул, Михайло Добкін, Євген Мураєв та інші подали позов щодо нібито неконституційності розміщення декларацій публічно, а також щодо відповідальності за подання недостовірної інформації.

В ухвалі суду зазначили, що з моменту подання цієї справи на розгляд до оскаржуваних законів були внесені суттєві зміни. Завдяки цим змінам значно змінився предмет оскарження, а положення, щодо яких зверталися народні депутати, втратили чинність (*LB.ua (https://lb.ua/pravo/2022/11/18/536344_konstitutsiynyi_sud_zakriv.html). – 2022 – 18.11).*

СУСПІЛЬНА ДУМКА

В. Богатир, Закон і Бізнес: Як через війну в Україні обмежувалися права людини

У питанні дотримання прав своїх громадян Україна зобов'язана не лише Конституцією, але й низкою міжнародних договорів. І про будь-яке відступлення від норми держава має звітувати за певною формою. При цьому нотифікації, що направляються до міжнародних організацій, іноді виявляються більш наочними та зрозумілими, порівняно із тими роз'ясненнями, що чиновники дають своїм громадянам. Про них ми і запитали у Міністерства закордонних справ. У відповідь зовнішньополітичне відомство дало кілька посилок, що можуть бути корисними правозахисникам, правоохоронцям, адвокатам, суддям та пересічним українцям.

Першим за історію незалежної України глобальним документом про це стала Заява «Про відступ України від окремих зобов'язань, визначених Міжнародним пактом про громадянські і політичні права та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод», схвалена Постановою ВР від 21.05.2015 № 462-VIII. У зв'язку із початком збройної агресії російської федерації було ухвалено низку змін до законів, у яких довелося відступити від зобов'язань, визначених пунктом 3 статті 2, статтями 9, 12, 14 та 17 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права та статтями 5, 6, 8 та 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Ці обмеження, про які МЗС доручили поінформувати Генсека ООН, запроваджувалися до моменту виведення усіх незаконних збройних формувань, керованих, контрольованих і фінансованих російською федерацією, російських окупаційних військ, їх військової техніки з території України, відновлення повного контролю України за державним кордоном України, відновлення конституційного ладу та порядку на окупованій території України.

Так, 12 серпня 2014 року було ухвалено Закон «Про внесення змін до Закону

України «Про боротьбу з тероризмом» щодо превентивного затримання у районі проведення антитерористичної операції осіб, причетних до терористичної діяльності, на строк понад 72 години». Відповідно до нього в районі проведення довготривалої антитерористичної операції, як виняток, може здійснюватися превентивне затримання осіб, причетних до терористичної діяльності, на строк понад 72 години, але не більше ніж на 30 діб, за згодою прокурора та без ухвали суду. Застосування норм цього Закону зумовило необхідність відступу України від зобов'язань, визначених пунктом 3 статті 2, статтями 9 та 14 Пакту та ст. ст. 5, 6 та 13 Конвенції.

Цього ж дня ВР прийняла Закон «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції». Було введено особливий режим досудового розслідування, відповідно до якого повноваження слідчих суддів тимчасово передавалися прокурорам, які набули додаткових процесуальних прав. Особливий режим діяв виключно у районі проведення АТО та за умови неможливості слідчого судді виконувати повноваження (відступу від п. 3 ст. 2, ст.ст. 9, 14 та 17 Пакту, ст.ст. 5, 6, 8 та 13 Конвенції). Водночас фактична відсутність функціонування судів в окремих районах Донецької та Луганської областей, визнавалося тією межею, яка дозволяє передавати повноваження слідчих суддів прокурорам в умовах загрози для існування нації.

Також 12 серпня був проголосований Закон «Про здійснення правосуддя та кримінального провадження у зв'язку з проведенням антитерористичної операції». На час проведення АТО ним була змінена територіальна підсудність судових справ, підсудних судам, розташованим у районі проведення операції, та підслідність кримінальних правопорушень,

у разі неможливості здійснювати досудове розслідування. Тут ішлося про відступу від зобов'язань за ст. 14 Пакту та ст. 6 Конвенції.

У лютому 2015 року Верховна Рада урегулювала роботу військово-цивільних адміністрацій, як тимчасових державних органів, що діють на території Донецької та Луганської областей у складі Антитерористичного центру при Службі безпеки України. Закон про них надавав повноваження, зокрема, встановлювати обмеження щодо перебування у певний період доби на вулицях та в інших громадських місцях без визначених документів; тимчасово обмежувати або забороняти рух транспортних засобів і пішоходів на вулицях, дорогах та ділянках місцевості; організувати перевірку документів, що посвідчують особу, у фізичних осіб, а в разі потреби – огляд речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян, крім обмежень, встановлених Конституцією України. А це – відступ за ст. ст. 9, 12 та 17 Пакту, ст. ст. 5 та 8 Конвенції та ст. 2 Протоколу № 4 до Конвенції.

24 лютого 2022 року з'явився Указ Президента №64 «Про введення воєнного стану», а також ухвалено Закон про його затвердження. У самому акті глави держави давався лише перелік статей Конституції (30 – 34, 38, 39, 41 – 44, 53), за якими тимчасово можуть обмежуватися права і свободи. Також передбачалися тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану. А от роз'яснення щодо обсягу застосування відступу пізніше було надіслано у формі нотифікації Генсеку ООН.

У ній українські чиновники розписали статті Конституції (цікавим є те, що цитування статей давалося не повністю, а вибірково, що може якраз свідчити про декларування конкретного обсягу обмежень) та послалися на відповідні норми Міжнародного пакту про громадянські та політичні права та Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, від виконання яких Україна відмовляється:

1. Ст. 30 Конституції: Кожному гарантується недоторканність житла. Не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду. Відмова від зобов'язань за ст. 17 Пакту та ст. 8 Конвенції.

2. Ст. 31: Кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Відмова за ст. ст. 19-20 Пакту та ст. 10 Конвенції.

3. Ст. 32: Ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України. Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини, – ст. 17 Пакту, ст. 8 Конвенції.

4. Ст. 33: Кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом. Громадянин України не може бути позбавлений права в будь-який час повернутися в Україну. Обмеження цього права вимагає відмови від зобов'язань за ст. ст. 12 – 13 Пакту, ст. 2 Протоколу № 4 до Конвенції.

5. Ст. 34: Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір – ст. 19 Пакту, ст. ст. 9 – 10 Конвенції.

6. Ст. 38: Громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Громадяни користуються рівним правом доступу до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування. Відмова за ст. 25 Пакту та ст. 3 Додаткового протоколу до Конвенції.

7. Ст. 39: Громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування – ст. 21 Пакту, ст. 11 Конвенції.

8. Ст. 41: Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним. Обмеження є відмовою від зобов'язань за ст. 25 Пакту та ст. 1 Додаткового протоколу до Конвенції.

9. Ст. 42: Кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом – ст. 17 Пакту та ст. 1 Додаткового протоколу до Конвенції.

10. Ст. 43: Кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується – ст. ст. 22, 25 Пакту, та статтею 14 Конвенції.

11. Ст. 44: Ті, хто працює, мають право на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів – відмова від зобов'язань за ст.ст. 21, 22 Пакту та ст. 11 Конвенції.

12. Ст. 53: Кожен має право на освіту – ст.ст. 24, 25 Пакту, ст. 2 Додаткового протоколу до Конвенції.

Також Генсека попередили, що за статтею 8 Закону «Про правовий режим воєнного стану» в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан, військове командування разом із військовими адміністраціями можуть запроваджувати та здійснювати певні заходи, що пов'язні із відступом від зобов'язань за ст.ст. 3, 8 (п. 3), 9, 12, 13, 17, 19, 20, 21, 22, 24, 25, 26, 27 Пакту та ст.ст. 4 (п. 3), 8, 9, 10, 11, 13, 14, 16, ст. 1, 2 Додаткового протоколу, ст. 2 Протоколу № 4 до Конвенції.

Йшлося про такі заходи:

1) встановлювати (посилювати) охорону об'єктів державного значення, об'єктів державного значення національної транспортної системи України та об'єктів, що забезпечують життєдіяльність населення, і

вводити особливий режим їх роботи. Порядок встановлення (посилення) охорони таких об'єктів та їх перелік, що із введенням воєнного стану підлягають охороні, а також порядок особливого режиму їх роботи затверджуються Кабінетом Міністрів України;

2) запроваджувати трудову повинність для працездатних осіб, не залучених до роботи в оборонній сфері та сфері забезпечення життєдіяльності населення і не заброньованих за підприємствами, установами та організаціями на період дії воєнного стану з метою виконання робіт, що мають оборонний характер, а також ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, які виникли в період дії воєнного стану, та залучати їх в умовах воєнного стану до суспільно корисних робіт, що виконуються для задоволення потреб Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів і сил цивільного захисту, забезпечення функціонування національної економіки та системи забезпечення життєдіяльності населення і не потребують, як правило, спеціальної професійної підготовки осіб. За працівниками, залученими до виконання суспільно корисних робіт, на час виконання таких робіт зберігається попереднє місце роботи (посада). Порядок залучення працездатних осіб в умовах воєнного стану до суспільно корисних робіт та питання їхнього соціального захисту з урахуванням вимог закону визначаються Кабінетом Міністрів України;

3) використовувати потужності та трудові ресурси підприємств, установ і організацій усіх форм власності для потреб оборони, змінювати режим їхньої роботи, проводити інші зміни виробничої діяльності, а також умов праці відповідно до законодавства про працю;

4) примусово відчужувати майно, що перебуває у приватній або комунальній власності, вилучати майно державних підприємств, державних господарських об'єднань для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану в установленому законом порядку та видавати про це відповідні документи встановленого зразка;

5) запроваджувати у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, комендантську годину (заборону перебування у певний період

доби на вулицях та в інших громадських місцях без спеціально виданих перепусток і посвідчень), а також встановлювати спеціальний режим світломаскування;

6) встановлювати у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, особливий режим в'їзду і виїзду, обмежувати свободу пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також рух транспортних засобів;

7) перевіряти у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, документи у осіб, а в разі потреби проводити огляд речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян, за винятком обмежень, встановлених Конституцією України;

8) забороняти проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій, інших масових заходів;

9) порушувати у порядку, визначеному Конституцією та законами України, питання про заборону діяльності політичних партій, громадських об'єднань, якщо вона спрямована на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення;

10) встановлювати у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, заборону або обмеження на вибір місця перебування чи місця проживання осіб на території, на якій діє воєнний стан;

11) регулювати у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, роботу постачальників електронних комунікаційних мереж та/або послуг, поліграфічних підприємств, видавництв, телерадіоорганізацій, телерадіоцентрів та інших підприємств, установ, організацій і закладів культури та засобів масової інформації, а також використовувати місцеві радіостанції, телевізійні центри та друкарні для військових потреб і проведення роз'яснювальної роботи серед військ і населення; забороняти роботу

приймально-передавальних радіостанцій особистого і колективного користування та передачу інформації через комп'ютерні мережі;

12) у разі порушення вимог або невиконання заходів правового режиму воєнного стану вилучати у підприємств, установ і організацій усіх форм власності, окремих громадян електронне комунікаційне обладнання, телевізійну, відео- і аудіоапаратуру, комп'ютери, а також у разі потреби інші технічні засоби зв'язку;

13) забороняти у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, торгівлю зброєю, сильнодіючими хімічними і отруйними речовинами, а також алкогольними напоями та речовинами, виробленими на спиртовій основі;

14) встановлювати особливий режим у сфері виробництва та реалізації лікарських засобів, які мають у своєму складі наркотичні засоби, психотропні речовини та прекурсори, інші сильнодіючі речовини, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України;

15) вилучати у підприємств, установ і організацій навчальну та бойову техніку, вибухові, радіоактивні речовини і матеріали, сильнодіючі хімічні та отруйні речовини;

16) забороняти громадянам, які перебувають на військовому або спеціальному обліку у Міністерстві оборони України, Службі безпеки України чи Службі зовнішньої розвідки України, змінювати місце проживання (місце перебування) без дозволу військового комісара або керівника відповідного органу Служби безпеки України чи Служби зовнішньої розвідки України; обмежувати проходження альтернативної (невійськової) служби;

17) встановлювати для фізичних і юридичних осіб військово-квартирну повинність з розквартирування військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу правоохоронних органів, особового складу служби цивільного захисту, евакуйованого населення та розміщення військових частин, підрозділів і установ;

18) встановлювати порядок використання фонду захисних споруд цивільного захисту;

19) проводити евакуацію населення, якщо виникає загроза його життю або здоров'ю, а

також матеріальних і культурних цінностей, якщо виникає загроза їх пошкодження або знищення, згідно з переліком, що затверджується Кабінетом Міністрів України (пізніше цей пункт був уточнений в частині виведення людей у безпечні райони, а культурні цінності виокремлені);

20) запроваджувати у разі необхідності у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, нормоване забезпечення населення основними продовольчими і непродовольчими товарами;

21) вживати додаткових заходів щодо посилення охорони державної таємниці;

22) інтернувати (примусово оселяти) громадян іноземної держави, яка загрожує нападом чи здійснює агресію проти України;

23) здійснювати у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, обов'язкову евакуацію затриманих осіб, що перебувають в ізоляторах тимчасового тримання; підозрюваних, обвинувачених осіб, щодо яких застосовано запобіжний захід – тримання під вартою, що перебувають в слідчих ізоляторах; етапування засуджених осіб, які відбувають такі покарання, як арешт, обмеження волі, позбавлення волі на певний строк та довічне ув'язнення, з установ виконання покарань, розташованих у місцевостях, наближених до районів, де ведуться бойові дії, до відповідних установ, які розташовані в безпечній місцевості.

Прикметно, що у серпні 2022 року цей перелік з вичерпного зробили відкритим (див. Закон № 2394-IX), доповнивши повноваженням «запроваджувати інші заходи, передбачені нормами міжнародного гуманітарного права». Іншими словами у норми щодо обмеження конституційних прав державними органами додали трошки правової невизначеності. На перспективу, так би мовити.

Також з огляду на ухвалення Закону № 2111-IX «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про попереднє ув'язнення» щодо додаткового регулювання забезпечення діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану» Генерального секретаря ООН було поінформовано (нотифікацію можна

переглянути тут) про окремі обмежувальні заходи, пов'язані із використанням Україною свого права на відступ від зобов'язань за частиною третьою ст. 2, ст. ст. 9, 14 Пакту та ст.ст. 5, 6 і 13 Конвенції.

Нагадаємо, згаданим Законом було уточнено особливий режим досудового розслідування та продовження строків тримання під вартою під час судового провадження в умовах воєнного стану. А саме:

1. У разі введення в Україні або окремих її місцевостях (адміністративній території) воєнного, надзвичайного стану, проведення антитерористичної операції чи заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації та/або інших держав проти України та якщо:

1) відсутня технічна можливість доступу до Єдиного реєстру досудових розслідувань – рішення про початок досудового розслідування приймає слідчий, прокурор, про що виноситься відповідна постанова; відомості, що підлягають внесенню до Єдиного реєстру досудових розслідувань, вносяться до нього за першої можливості, а процесуальні дії під час кримінального провадження фіксуються у відповідних процесуальних документах, а також за допомогою технічних засобів фіксування кримінального провадження, крім випадків, якщо фіксування за допомогою технічних засобів неможливе з технічних причин;

2) відсутня об'єктивна можливість виконання у встановлені законом строки слідчим суддею повноважень, передбачених статтями 140, 163, 164, 170, 173, 189, 233, 234, 235, 245, 247, 248 та 294 цього Кодексу, а також повноважень щодо обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на строк до 30 діб до осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109-115, 121, 127, 146, 146-1, 147, 152, 153, 185, 186, 187, 189-191, 201, 258-258-5, 260-263-1, 294, 348, 349, 365, 377-379, 402-444 Кримінального кодексу України, а у виняткових випадках також у вчиненні інших тяжких чи особливо тяжких злочинів, якщо затримка в обранні

запобіжного заходу може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення чи втечі особи, яка підозрюється у вчиненні таких злочинів, – такі повноваження виконує керівник відповідного органу прокуратури з урахуванням вимог глави 37 цього Кодексу за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором;

3) відсутня об'єктивна можливість звернення до суду з обвинувальним актом – строк досудового розслідування у кримінальному провадженні зупиняється та підлягає поновленню, якщо підстави для зупинення перестали існувати. До зупинення досудового розслідування прокурор зобов'язаний вирішити питання про продовження строку тримання під вартою.

2. Строк дії ухвали слідчого судді про тримання під вартою чи постанови прокурора про тримання під вартою, прийнятої відповідно до вимог та з урахуванням обставин, передбачених цією статтею, може бути продовжений до одного місяця керівником відповідного органу прокуратури за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором. Строк тримання під вартою може продовжуватися неодноразово в межах строку досудового розслідування.

3. Про рішення, прийняті прокурором у випадках та порядку, передбачених цією статтею, невідкладно за першої можливості повідомляється прокурор вищого рівня, а також суд згідно з переліком, визначеним Державною судовою адміністрацією України, з наданням копій відповідних документів не пізніше 10 днів з дня повідомлення.

4. Скарги на рішення, дії чи бездіяльність прокурора, прийняті або вчинені на виконання повноважень, визначених частиною першою цієї статті, розглядаються судом, у межах територіальної юрисдикції якого вчинено кримінальне правопорушення, після забезпечення його функціонування в іншій місцевості або найбільш територіально наближеним до нього судом.

5. У разі неможливості проведення підготовчого судового засідання обраний під

час досудового розслідування запобіжний захід у вигляді тримання під вартою вважається продовженим до вирішення відповідного питання у підготовчому судовому засіданні, але не більше ніж на два місяці.

6. У разі закінчення строку дії ухвали суду про тримання під вартою та неможливості розгляду судом питання про продовження строку тримання під вартою в установленому цим Кодексом порядку обраний запобіжний захід у вигляді тримання під вартою вважається продовженим до вирішення відповідного питання судом, але не більше ніж на два місяці.

Крім іншого, Генсека регулярно інформували і про продовження режиму воєнного стану в Україні. Відповідні нотифікації від 28 березня, 29 квітня, 9 червня та 19 серпня. Повідомлення про припинення Україною відступу буде окремо надсилатися на адресу Генерального секретаря ООН згідно з параграфом 3 статті 4 Пакту.

Відступ від зобов'язань під час надзвичайної ситуації (війни або іншої суспільної небезпеки) передбачений як Міжнародним пактом про громадянські і політичні права (ст. 4), так і Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод (ст. 15). Разом із тим, для цих винятків також установлені свої правила. Крім процедурних моментів, вони закріплюють принципову неможливість тяжких порушень основних прав людини. Це право на життя, право не піддаватися катуванням, нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню, право не утримуватися в рабстві або підневільному стані, право не притягуватися до кримінальної відповідальності за принципом зворотної сили.

Також наводяться переліки відповідних норм – ст.ст. 6, 7, 8 (пункти 1 і 2), 11, 15, 16 і 18 Пакту, ст.ст. 2, 3, 4 (п. 1) і 7 Конвенції.

Але і тут дискреція держави обмежена певним критерієм достатності. Адже держави можуть вживати заходів на відступ від своїх зобов'язань «тільки в такій мірі, в якій це диктується гостротою становища, за умови, що такі заходи не є несумісними з їх іншими зобов'язаннями за міжнародним правом і не

тягнуть за собою дискримінації виключно на основі раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії чи соціального походження».

Тож обмеження прав людини не може ґрунтуватися виключно на факті існування правового режиму воєнного стану та виправдовуватися ним. І, схоже, що при прийнятті рішень згадані критерії не були враховані. Ми обмежились формальним підходом до реалізації міжнародних норм.

Водночас, очевидно, що відступлення від зобов'язань тягне за собою порушення

встановленого правопорядку. І з правової точки зору цього не варто допускати на тривалий час. А у поєднанні зі збоями у роботі судової влади (недофінансування, відсутність марок, паперу, неповідомлення сторін про час розгляду справ, блокування системи відбору та дисциплінарній процедурі) усе вказує на фактичну неможливість справляння правосуддя відповідно європейських стандартів верховенства права (*Закон і Бізнес* (https://zib.com.ua/ua/153865-yak_cherez_viynu_v_ukraini_obmezhuvalisya_prava_lyudini_povn.html). – 2022. – 22.11).

С. Демченко, Дзеркало тижня: Держава не має права нехтувати професійними «суддями-п'ятирічками» в умовах кадрового та фінансового дефіциту

Альтернативна думка щодо законопроекту №7698

Від редакції: Нещодавно ZN.UA опублікувало статтю Михайла Жернакова та Марії Глушко (Фундація DEJURE) з критичною оцінкою законопроекту №7698, який спрямований на надання повноважень для здійснення правосуддя так званим суддям-п'ятирічкам. Ми отримали реакцію автора законопроекту і публікуємо його статтю в рамках продовження дискусії із суспільно-значущого питання.

«П'ятирічками» неофіційно називають суддів, що були призначені на посади у 2012–2016 роках і повноваження яких припинилися у зв'язку із закінченням строку, на який їх було призначено. Наразі такі судді обіймають штатні посади у судах, до яких вони свого часу були призначені (переведені). Вони не здійснюють правосуддя, але отримують суддівську винагороду, яка є частиною конституційних гарантій статусу судді та його незалежності.

Законопроектом №7698 пропонується відразу після формування повноважного складу Вищої ради правосуддя (ВРП) повернути цих професійних суддів до відправлення правосуддя, а після формування повноважного складу Вищої кваліфікаційної комісії суддів України (ВККСУ) – провести щодо них

кваліфікаційне оцінювання, як це і відбувається відносно всіх суддів, призначених до 2016 року. «Судді-п'ятирічки» мають однаковий правовий статус із рештою суддів, єдиною відмінністю їхнього правового становища є те, що вони були призначені за не існуючою нині процедурою строком на п'ять років і мають бути перепризначені безстроково. Норми законопроекту передбачають завершення кваліфікаційного оцінювання «п'ятирічок» (яке не проводиться вже три роки) після обрання повноважного складу ВККСУ (що очікувано відбудеться не раніше початку 2024 року).

У опублікованій раніше статті наведено п'ять доводів в обґрунтування того, чим саме нібито поганий законопроект №7698, а саме:

Серед «суддів-п'ятирічок» є особи, які нібито негідні високого звання судді;

Автори законопроекту професіонали, але мають нібито «нечисті» наміри;

Законопроект №7698 грошей бюджету не додасть;

В умовах війни кадрів у судовій системі нібито цілком вистачає;

Подання про призначення суддів вноситиме ВРП, тож нехай вона сформує ВККСУ, яка спочатку проведе кваліфікаційне оцінювання «п'ятирічок», це нібито не займе багато часу.

Що ж, обміркуємо кожен із них.

1. Щодо «одіозних суддів-п'ятирічок».

Ще на початкових курсах ВНЗ майбутні правознавці вивчають елементарні правові базиси, такі як:

- відмінність між законодавчими актами та актами індивідуальної дії;
- принцип індивідуальної юридичної відповідальності особи за свої дії;
- презумпція невинуватості;
- доказування не може ґрунтуватися на припущеннях.

Наявність непідтверджених припущень щодо вчинення протиправних дій кількома окремими суддями не може бути підставою для порушення права більш як трьохсот професійних суддів на їхній доступ до професії.

Мета законопроекту №7698 дуже проста та прозора: на сьогодні 326 професійних суддів уже понад п'ять років із вини держави та, зокрема, через недосконалість законодавства не здійснюють своєї основної функції – відправлення правосуддя. При цьому потенційна можливість запуску визначеного чинним законодавством механізму, який дасть можливість відновити суддям доступ до професії, може настати не раніше як на початку 2024 року, а завершення процедури кваліфіціювання та перепризначення всіх «суддів-п'ятирічок» займе ще триваліший проміжок часу.

І що в сухому залишку отримує українське суспільство:

понад шість років обмеження прав трьох сотень суддів;

недопуск їх до відправлення правосуддя в умовах перевантаження судової системи (яскравим свідченням чого є те, що Україна посідає третє місце за кількістю розглянутих справ у Європейському суді з прав людини, при цьому предметом розгляду більшості з них є порушення «розумного строку» розгляду справ українськими судами);

близько 300 млн грн видатків щороку на виплату суддівської винагороди «п'ятирічкам», які шість років не виконують своїх повноважень.

Противагою цим фактам є одиничні конспірологічні припущення деяких осіб про

масову недоброчесність суддів, якої юридично не встановлено та не доведено. Саме у разі, якщо це буде зроблено, винна особа ганебно залишить свою посаду та понесе суворе законне покарання. Проте ті ж конспірологи вважають простішим шлях недоведеного обвинувачення окремих суддів і на основі цього таврування всіх без вибору представників професії.

Для розуміння об'єктивності такого таврування слід нагадати нещодавні події з життя одного з «одіозних» суддів.

Кілька днів тому, усвідомлюючи всі ризики, допомагаючи своїй країні та народу, на Харківщині під час участі у розмінуванні трагічно загинув справжній патріот України, «суддя-п'ятирічка» Дмитро Сергійович Константинов. Він був призначений судьєю Красноградського районного суду Харківської області указом президента України 17 січня 2014 року і більш як три роки не здійснював правосуддя. Різноманітні професійні «активісти» його образливо відносили до когорти «суддів Януковича», а Громадська рада доброчесності 2019 року оголосила про його невідповідність критеріям доброчесності та професійної етики. За звичайним стандартним шаблоном: із сумнівними доводами та відсутністю мотивації, як і сотні інших подібних висновків. Чи зрадив би такий суддя присязі та народу України, якби приступив до відправлення правосуддя? Відповідь на це запитання красномовно дають його вчинки. Невимовно сумно, коли дехто бачить справжнє обличчя людини лише тоді, коли його освітлює вибух ворожого снаряду. Світла вам пам'ять, Судде Константинов.

2. Щодо «недоброчесних авторів» законопроекту №7698.

За поведінковою психологією, перехід суб'єкта на особистості опонента зазвичай використовується за відсутності чи слабкості аргументів по суті питання. У нашому випадку цю наукову теорію підтверджує той факт, що основа аргументаційної бази критичної статті у цьому блоці зводиться до «брав участь у конференції», «ймовірно, намагалася зманіпулювати», «навіть чи ці достойні люди дбають про верховенство права» та інших

припущень, оціночних понять та ярликів, навішених на авторів самими ж критиками. І вже під ці ярлики у статті намагаються підтасувати якість і мотивацію запропонованих законодавчих змін.

Щодо бажання авторів законопроекту повернути повноваження одіозним суддям. Вірячи в порядність і добросовісність абсолютної більшості суддів, на яких спрямована дія законопроекту, авторський колектив, до якого входять кандидати та доктори юридичних наук, адвокати з більш як 20-річним стажем, судді, представники органів суддівського врядування й майже всіх органів та установ системи судоустрою України, не лише зберіг чинний механізм оцінки суддів: «Призначення на посаду судді не звільняє таких суддів від проходження кваліфікаційного оцінювання на відповідність займаній посаді у порядку та з наслідками, визначеними пунктом 20 цього розділу», а й запропонував більш жорсткі умови для призначення «п'ятирічок»: «Вища рада правосуддя тимчасово зупиняє розгляд питання щодо внесення Президентом України подання про призначення такого судді на посаду на час перебування його у статусі підозрюваного або обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення».

3. Щодо «економічної неефективності» законопроекту №7698.

П'ять років в умовах перевантаженості судової системи справи, які мали б розглядати 326 «суддів-п'ятирічок», перекидаються на їхніх надмірно завантажених колег із повноваженнями. При цьому Україна посідає лідируючі позиції за кількістю рішень ЄСПЛ про порушення «розумних строків» розгляду національними судами справ, здійснює за кожним таким рішенням Європейського суду виплати з державного бюджету і при цьому звідти ж виплачує близько 300 млн грн на рік суддівської винагороди «п'ятирічкам» без повноважень.

Законопроект №7698 виправляє неефективний державний менеджмент у цій частині та сприяє більш ефективному використанню людських і фінансових ресурсів. Такі факти у критичній статті оминаються,

хоча їх наведено у пояснювальній записці до законопроекту.

4. В умовах війни судовій системі нібито вистачає наявних суддів.

Перш за все теза «наразі ніякого «кадрового голоду» в судовій системі немає» є особистим твердженням критиків і опирається на такі два факти. Перший: згідно зі штатною чисельністю наразі не вистачає 2500 суддів. Другий: співавтор законопроекту №7698 Богдан Моніч заявив про зменшення темпів надходження справ на 25–30% порівняно з довоєнним часом. При зіставленні цих двох фактів робиться помилковий висновок, що «суди не є перевантаженими, швидше, навпаки».

Перевіримо математику авторів критичного матеріалу. Згідно з даними розділу «Орієнтовна нормативна чисельність загальних місцевих суддів за даними звітності 2021 року», розміщеного на офіційному вебсайті Ради суддів України, відношення кількості суддів у всіх судах України, яка мала б відповідати нормативному часу для розгляду справ, до кількості всіх суддів із повноваженнями становить близько 1,9. Тобто для ефективного розгляду справ, які знаходилися у довоєнний час у судах, потрібно було б або збільшити кількість повноважних суддів майже вдвічі, або у стільки ж разів зменшити наявну кількість справ.

Таким чином, зменшення темпів надходження нових справ на третину жодним чином не нівелює надмірної навантаженості. При цьому критики посилаються лише на темпи надходження нових справ, незважаючи на величезний обсяг наявних проваджень, які накопичилися за всі попередні роки кадрового дефіциту. Тож ні про яку відсутність кадрового голоду висновок зробити не можемо.

І наостанок. Усі війни закінчуються. Зі скорою перемогою України у розв'язаній проти неї агресії не буде часу на розкачку, створення «дорожніх карт» і проведення міжнародних конференцій щодо, умовно, «плану Маршалла для судів». При цьому абсолютно очевидно, що з настанням мирного часу темпи надходження справ як мінімум повернуться до довоєнних показників. Тому під час цієї війни судова

система має зміцнитися та працювати на 200%, максимально ефективно задіявши всі можливі ресурси, у тому числі високопрофесійний людський.

5. Подання про призначення суддів вносить ВРП, тож нехай вона сформує ВККСУ, яка спочатку проведе кваліфіціювання «п'ятирічок», це не займе багато часу.

Законодавець не може запропонувати процедуру призначення суддів більш скорочену, ніж за подання ВРП, оскільки вона суперечитиме Конституції.

А щодо того, що події з моменту формування повноважного складу ВРП до завершення ВККСУ проведення кваліфіціювання, за твердженням критиків, «не передбачають великого часового відтинку», слід зробити екскурс у недалеке минуле.

12 лютого 2015 року Верховна Рада України прийняла Закон України №192-УІІ «Про забезпечення права на справедливий суд», який набрав чинності з 28 березня 2015 року. Законом було запроваджене первинне кваліфікаційне оцінювання суддів з метою прийняти рішення щодо можливості здійснювати ними правосуддя, проведення якого було покладено

на Вищу кваліфікаційну комісію суддів України. 17 лютого 2016 року вказану процедуру було розпочато, при цьому згідно з пунктом 6 Прикінцевих і перехідних положень закону черговість оцінювання «суддів-п'ятирічок» була визначена як першочергова. Першочергова (!), проте й через шість років досі не завершена.

Той, хто бажає робити, шукає можливості, а той, хто не бажає, – причини. Зараз такою причиною називається відсутність ВККСУ. А якою буде причина завтра?

Отже, якщо об'єктивно підсумувати всі наявні факти та обставини щодо «суддів-п'ятирічок», проаналізувати аргументи критиків і прихильників законопроекту №7698, можна зрозуміти, що його прийняття буде позитивним державницьким рішенням для судової системи України, яке дещо розвантажить суди, чим підвищить ефективність українського правосуддя та водночас припинить неефективне використання фінансових і людських ресурсів щодо 326 професійних суддів (*Дзеркало тижня* (<https://zn.ua/ukr/internal/derzhava-nemaje-prava-nekhtuvati-profesijnimi-suddjami-pjatirichkami-v-umovakh-kadrovoho-ta-finansovoho-defitsitu.html>). – 2022. – 15.11).

С. Сорока, Українська правда: Час узаконити «відповідальне громадянство», або Чому не всі повнолітні мають мати право голосу

Відповідно до статті 70 Конституції України, «право голосу на виборах і референдумах мають громадяни України, які досягли на день їх проведення вісімнадцяти років. Не мають права голосу громадяни, яких визнано судом недієздатними.

Стаття 71. Вибори до органів державної влади та органів місцевого самоврядування є вільними і відбуваються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування».

Таким чином, ніхто і ніщо не може позбавити громадян України права голосу, себто брати участь в управлінні державою. Навіть якщо хтось із них працював чи воював на боці агресора проти держави і був за це засуджений.

Навіть якщо ненавидить цю країну і державу, робив, робить і робитиме все, щоб цієї держави не було взагалі.

Єдине конституційне виключення щодо можливості позбавлення права голосу – визнання судом їх недієздатними.

Чи готові відповідальні громадяни, які або воювали на фронті проти агресора, або підтримували армію в тилу, миритись, що після перемоги колаборанти та зомбовані прихильники «руського мира» будуть мати з ними рівні виборчі права та обирати до парламенту країни й місцевих рад схожих на себе?

Це питання стане актуальним якщо не зараз, то точно після завершення війни. Але відповідь

на нього варто шукати вже тепер. І приймати відповідні рішення.

Очевидно, що в рамках чинної Конституції України з цим нічого не вдієш. Тому очевидно, що чинну Конституцію потрібно змінювати і не тільки із зазначених причин.

Відповідно до статті 4, «в Україні існує єдине громадянство. Підстави набуття і припинення громадянства України визначаються законом». З іншого боку, стаття 70 надає право голосу всім дієздатним громадянам, які досягли віку 18 років.

З цього приводу я написав декілька статей: «Нариси майбутньої Конституції України», «Яким має бути післявоєнний світ і післявоєнна Україна?», «Демократія і некомпетентність».

Особливо цікавими є тези останньої згаданої статті щодо того, що демократія в тому вигляді, як ми її розуміємо і до якої звикли, несумісна з поняттям управлінських компетентностей. Тому що «обирають не кращих (компетентніших) за себе, а подібних собі». Так само обрані громадянами політики призначають на посади в державних органах не кращих за себе, а подібних та лояльних до себе, до своєї партії, групи чи «спонсора».

У новій Конституції України варто розмежувати поняття звичайного громадянства (чи просто громадянства) та відповідального громадянства.

Основна відмінність в повноваженнях між громадянином і відповідальним громадянином – право управління державою як мінімум через право голосування на національному та місцевому рівні.

Звичайне громадянство може надаватись, як зараз, дієздатним громадянам, які досягли віку 18 років.

Відповідальне громадянство, а разом із ним право участі в управлінні державою, зокрема право обирати та бути обраним – за певних умов та за певними, установленими законом критеріями.

Мінімальними умовами та критеріями відповідального громадянства можуть бути:

- знання Конституції та основ законодавства України (підтвердження можуть бути як позитивна оцінка в атестаті чи дипломі з

відповідних предметів, так і позитивна оцінка за результатами спеціальних іспитів);

- вільне володіння українською мовою (підтвердження – аналогічно до попереднього пункту).

Відповідальний громадянин може бути позбавлений права голосу (і права бути обраним) в разі отримання вироку суду за державну зраду, а також в разі вироку суду через голосування «за гречку». Такою «гречкою» часто були і можуть бути кошти, пов'язані з особами та структурами, фінансованими РФ.

Також варто було б запровадити право громадянина добровільно відмовитись від права голосу (і права бути обраним) за певну винагороду з боку держави. Гадаю, деякі літні й не лише люди хотіли б і могли б скористатись цією нагодою. Мотиви можуть бути різними – від сумнозвісної умовної «гречки» до свідомого бажання передати відповідальність за майбутнє країни більш молодим.

Не треба недооцінювати важливість такої опції – ціна питання для країни за несвідоме голосування набагато переважає ціну компенсації за добровільну відмову від права голосу.

Є й інший важливий чинник розділення простого та відповідального громадянства. Це питання збирання українства, яке розпорошене по всьому світу.

Україна понад століття «експортувала» й експортує досі, на жаль, руки та мізки по всьому світові. За оцінками, ще до великої війни за кордоном проживало до п'яти мільйонів громадян України. Ще близько семи мільйонів українців виїхали в якості біженців після 24 лютого цього року. Також, станом на 2019 рік, за межами України мешкає від 11 до 13 мільйонів українців і їхніх нащадків.

Тобто всього за межами країни наразі перебуває до 25 мільйонів українців. Переважна більшість з них є патріотами та щиро переживають за долю своєї батьківщини.

Досі держава ніяк не змогла визначитись, яким чином нашим землякам за кордоном надати статус, який би наблизив та більше пов'язав їх із їхньою етнічною батьківщиною.

Статус звичайного громадянства, який надає всі конституційні права, крім автоматичного

права управління державою через право голосу та права бути обраним до виборних органів управління, може вирішити цю проблему.

Також, звичайне громадянство може надавати право здобувачам обіймати посади в державних органах та на державних підприємствах країни (досі це є проблемою, яка вирішувалась не зовсім у правовий спосіб).

Якщо ж хтось із звичайних громадян захоче отримати відповідальне громадянство – ласкаво просимо через відповідні затверджені процедури.

Таким чином, одна справа, коли громадян України в світі є близько 40 мільйонів, інша – 60-70 мільйонів! Тим більше, що зараз українцем бути модно і престижно!

Найпростіше, що необхідно та можливо зробити в такій ситуації – це схвалити за конституційною процедурою зміни до статті 70 КУ, яка мала б бути викладена наступним чином:

«Право голосу на виборах і референдумах мають громадяни України, які досягли на день їх проведення вісімнадцяти років.

Не мають права голосу громадяни, яких визнано судом недієздатними, або які мають чи мали судимість за вчинення злочину за статтею про державну зраду».

Можливо, це буде першим кроком до принциповіших конституційних змін. Але цей крок потрібно робити вже зараз (*Українська правда* (<https://www.pravda.com.ua/columns/2022/11/25/7377793/>). – 2022. – 25.11).

Т. Харчилава, Закон і Бізнес: Як відновити справедливість для жертв війни

Чому трибуналів над воєнними злочинцями недостатньо для відновлення справедливості щодо жертв війни? Як так сталося, що Україна не ратифікувала Римський статут Міжнародного кримінального суду – міжнародний договір, що міг би пришвидшити роботу МКС по справах російських злочинців? Про важливість впровадження перехідного правосуддя (Transitional Justice) для України говорили директор America House Lviv Володимир Беглов та культурологиня Українського католицького університету Ірина Старовойт із керівником програми USAID «Права людини в дії», УГСПЛ Тарасом Цимбрівським та членом правління Благодійного фонду «Восток SOS» Олександром Дворецькою.

Що таке перехідне правосуддя і навіщо воно потрібне?

«Про перехідне правосуддя необхідно говорити через дві призми. У випадках збройних конфліктів, якщо спрощено пояснювати широкій аудиторії, – це про справедливість для жертв війни та покарання для злочинців, а також це про життя після війни. Так само перехідне правосуддя може мати місце під час переходу від авторитарних режимів до демократії», – сказав Тарас Цимбрівський.

Більш широко перехідне правосуддя – це набір юридичних та позасудових механізмів для переходу від війни до сталого миру. Серед юридичних – звернення держави до міжнародних інституцій, які притягають до відповідальності воєнних злочинців, та національні механізми. Саме українська судова система, підкреслив правник, має стати ключовою ланкою у цьому питанні, попри поширену думку про те, що всю роботу за Україну має зробити міжнародне право.

Олександра Дворецька додала, що перехідне правосуддя у багатьох асоціюється з судовими процесами та покаранням злочинців, але це надто вузьке розуміння терміну. Насправді мова йде про справедливість та відновлення порушених прав людини внаслідок збройного конфлікту, при цьому елемент покарання – це лише інструмент, за допомогою якого воєнні злочини у майбутньому не повторюються, жертви отримують компенсації, а в підручниках історії відображено правду про тих, хто є злочинцем, а хто є героєм в цій війні.

Чому гості програми вирішили адвокатувати перехідне правосуддя для України?

Представниця «Восток SOS» розповіла, що вперше про справедливість та її відновлення

її змусив замислитися один з найстрашніших злочинів радянської влади – депортація кримських татар у 1944 році.

«Коли я в університеті зацікавилась темою повернення кримськотатарських родин на півострів та відвідала архів КДБ, мені стало зрозуміло, що все, що нам говорили в школі про кримських татар – «зрадників» – не правда. Кампанія проти них була спроектована режимом», – поділилися спогадами Олександра Дворецька.

Початок своєї роботи з темою перехідного правосуддя Тарас Цимбрівський пов'язує з поїздкою у 2016 році до Боснії та Герцеговини з метою ознайомлення з досвідом постконфліктного врегулювання на цих територіях після Югославської війни. Усвідомивши важливість питання і для власної країни, він започаткував на базі Школи права Українського Католицького Університету проєкт «Перехідне правосуддя в Україні» у форматі зустрічей фахової аудиторії та громадськості з відомими вітчизняними та іноземними експертами в цій сфері.

Пізніше бажання просувати тему та роботи важливі для суспільства речі приведуть правника в Програму USAID «Права людини в дії», що виконується Українською Гельсінською спілкою з прав людини. У результаті цього частина активностей в рамках однієї з цілей програми – подолання наслідків збройного конфлікту – буде відбуватися саме з тематики перехідного правосуддя.

Чи перехідне правосуддя у фокусі уваги держави?

Тарас Цимбрівський зазначив, що предметна дискусія з перехідного правосуддя в Україні стартувала у 2016, і розпочала її не держава, а неурядовий сектор на базі Офісу Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Тоді громадські організації стали робити конкретні зусилля в цьому напрямку, в результаті чого з'явилася концепція перехідного правосуддя про візію державної політики під час переходу від війни до миру. У подальшому вона була доопрацьована робочою групою при Комісії з питань правової реформи, в яку входили провідні національні експерти з

перехідного правосуддя та міжнародного права, зокрема, міжнародного гуманітарного права.

«Далі всі очікували, що документ буде прийнятий у формі Указу Президента, але цього не сталося. Концепція просто загубилася в коридорах державної влади, попри те, що документ отримав позитивні відгуки від багатьох національних та міжнародних стейкхолдерів, включно з Моніторинговою місією ООН в Україні», – зазначив представник УГСПЛ.

Паралельно з цими процесами Міністерство реінтеграції тимчасово окупованих територій запустило ініціативу з прийняття закону про перехідний період. Документ було передано до Венеційської комісії, але реакція на нього була не найкращою. З тих пір цей процес поставлено на паузу.

Підсумовуючи, Тарас Цимбрівський зазначив, що окремі точкові законопроєкти, які лягають в канву перехідного правосуддя, сьогодні приймаються, але системного підходу держави до цього питання немає.

Що необхідно зробити, щоб перехідне правосуддя для України спрацювало?

Для того, щоб суспільство відчуло відновлення справедливості недостатньо провести трибунали над воєнними злочинцями, – говорить Олександра Дворецька. Необхідно провести велику роботу зі встановлення причин, через які відбулась війна, також потрібно з'ясувати, що відбувалось безпосередньо під час збройного конфлікту. До прикладу, в деокупованому Ізюмі на Харківщині сьогодні потрібно відремонтувати зруйноване, повернути українських правоохоронців та встановити воєнних злочинців. Окупація тут була короткою і життя не встигло змінитися докорінно. У той же час, робота нашої держави після деокупації Криму буде полягати в інших заходах, адже за багато років вплив росіян на цю територію став суттєвим, зокрема, побудовані російські військові частини, діти вчать за російськими підручниками.

У свою чергу, Тарас Цимбрівський окреслив проблеми в юридичній сфері, які потребують оперативного вирішення з боку органів державної влади. Так, для належної

кваліфікації воєнних злочинів та злочинів проти людяності необхідно внести зміни до Кримінального кодексу України, щоб він відповідав міжнародному праву. Але за весь час війни, що триває з 2014 року, це так і не було зроблено українськими законодавцями. На додачу, для швидкого розслідування злочинів Росії в Міжнародному кримінальному суді, необхідно ратифікувати Римський статут МКС. Раціональних причин, з яких парламент досі цього не зробив, не існує. Крім того, Україна взяла на себе зобов'язання щодо ратифікації ще під час підписання Угоди про асоціацію з ЄС, а також подала дві Декларації про визнання юрисдикції Міжнародного кримінального суду.

Роль громадянського суспільства під час перехідного періоду Керівник Програми «Права людини в дії» переконаний – з часом кількість

українців, що готові працювати на розбудову країни та залучаються в громадські ініціативи, тільки зростає. Внаслідок цих процесів сьогодні громадянське суспільство у багатьох суспільно важливих питаннях показує кращі результати, ніж політичний істеблішмент. Тож, на думку правника, активні громадяни мають йти в органи влади, щоб отримувати повноваження на прийняття рішень щодо необхідних країні змін.

Довідково: «Плани на завтра» – цикл дискусійних програм від Інституту стратегії культури, YouTube-каналу ТО-МИ та Radio Skovoroda про виклики та можливості, які вийдуть на перший план в Україні одразу після перемоги над ворогом (*Закон і Бізнес* (https://zib.com.ua/ua/153682-perehidne_pravosuddya_dlya_ukraini_yak_vidnoviti_spravedlivi.html). – 2022. – 8.11).

С. Сидоренко, Європейська правда: Кандидат на мінімалках: Україна провалює власні плани щодо виконання критеріїв ЄС

Протягом останніх місяців Київ відчайдушно боровся за те, щоби наблизити початок формальних переговорів про вступ до ЄС. Обурення українського уряду викликало те, що Єврокомісія посунула на рік оцінку прогресу України у виконанні так званих «7 кроків» – набору визначених Єврокомісією критеріїв, без виконання яких неможливо почати переговори про вступ.

Київ побачив у цьому спробу загальмувати свій поступ до членства: почав переговори з державами-членами, щоб обійти цю проблему тощо...

Хоча найбільшою перепоною для членства можуть стати дії самого Києва.

Українська влада влітку – щойно отримала статус кандидата – взяла добрий темп у виконанні вимог ЄС. Тоді ж президент Володимир Зеленський публічно обіцяв, що Україна виконає «7 кроків» до кінця осені. Згодом «дедлайн» пересунули на кінець 2022 року. Але чи це реально?

Консорціум українських аналітичних центрів та аналітиків (до складу яких входить

також редактор «Європейської правди») на чолі з авторитетним Центром «Нова Європа» здійснив те, що Єврокомісія поки що не хоче робити: провів аналіз виконання «7 кроків». Те, що ми побачили, засмучує. Виявилось, що після швидкого старту улітку згодом, восени, Україна загальмувала виконання «7 кроків» і за 2,5 місяці лишилася майже на тому ж місці: обережний прогрес у виконанні одних критеріїв нівелюється регресом щодо інших.

І хоча не в усіх випадках гальмування відбувається з вини влади, це – другорядне питання. Справді важливим є те, що тепер видається практично неможливим завершити виконання критеріїв у заявлені терміни.

І якщо Україна не змінить ставлення до своїх зобов'язань як держави-кандидата, домогтися пришвидшення процедури вступу до Євросоюзу стане набагато складніше. А окрім того, Києву варто замислитися над тим, що деякі плани та обіцянки, про які він інформує ЄС, є нереалістичними.

Це створює завищені очікування, які Україна потім «зриває», створюючи проблему там, де її могло і не бути.

Крок уперед, два кроки на місці

У серпні, напередодні Дня незалежності, експерти вперше провели аналіз того, як Україна виконує критерії, що є обов'язковою передумовою початку переговорів про вступ до ЄС.

Висновок тоді був досить оптимістичним. Виявилось, що лише за два місяці після того, як ЄС надав Україні статус кандидата і визначив перелік критеріїв, Україна вже суттєво просунулася у їх виконанні. Якби зберегти та трохи пришвидшити темпи, було б можливо завершити основну роботу до кінця року і почати вимагати від ЄС перейти до негайних кроків з їхнього боку, тобто до

початку переговорів про вступ України до Євросоюзу.

Але понад два з половиною місяці, що минули відтоді, стали періодом паузи.

Лише за одним із семи критеріїв експертна панель погодилася, що Україна показала відчутний прогрес: йдеться про реформу Конституційного суду. У серпні ця сфера була абсолютним аутсайдером, нині почала рухатися, але основна робота попереду (експерти оцінили ситуацію на 3 з 10 балів). Щодо інших побачили змішані сигнали – поруч з невеликими позитивними зрушеннями є і приводи для занепокоєнь.

Якщо говорити мовою цифр, то за 2,5 місяці загальний бал України виріс лише з 4,4 до 4,7 (де 0 означає відсутність виконання, а 10 – повне виконання критеріїв, визначених Євросоюзом для України разом зі статусом кандидата).

Ця тенденція не тішить. З таким «прогресом» плани Банкової та уряду про швидкий вступ до ЄС позбавлені сенсу.

Нині Україна переконує Євросоюз якнайраніше створити оцінювальну місію. Але якби та приїхала до Києва просто зараз, то за

усіма блоками ми одержали б оцінку про те, що ми ще не виконали вимоги, які ми отримали разом зі статусом кандидата. Подібні критичні звіти ЄК не є трагедією, вони навіть корисні для того, щоби визначити проблеми – але це точно не те, чого прагнув Київ, коли боровся за офіційну оцінку і стверджував, що завершить виконання критеріїв вже восени.

Але найбільше непокоїть те, що за окремими позиціями ми маємо зворотний рух у окремих складових критеріїв ЄК, а за одним із них ситуація погіршилася у порівнянні з літом.

Чи справді все погано? Коротка відповідь: «ще ні, але треба діяти, і терміново».

Насправді про фатальні тенденції у питанні європейської інтеграції не йдеться, а регрес реформ є лише точковим, а не системним. Але він є – і це неприпустимо.

Після небувалої мобілізації усіх для отримання статусу кандидата, яка давала свої плоди деякий час і після історичного рішення ЄС, цю тематику, схоже, перестали сприймати як пріоритетну.

Варто наголосити: за мірками Єврокомісії швидкість руху України до членства є «нормальною». Брюссель, що в останній, Балканській хвилі розширення звик до неспішної роботи з державами-кандидатами, може навіть похвалити Україну за досягнуте. Але для України це категорично неприйнятно.

По-перше, подібне гальмування означає, що можна забути про проголошені офіційним Києвом наміри виконати сім критеріїв ЄС вже цього року. Ці амбіції Києва від початку видавалися занадто сміливими, але жевріла надія на те, що парламент, президент, уряд, інші державні структури мобілізують зусилля та зроблять те, що здається неймовірним.

По-друге, це знизить рівень довіри європейських партнерів до запевнень України про те, що вона готова рекордними темпами впровадити законодавство ЄС у рамках переговорів про членство. Критика цих обіцянок звучала від початку, але Київ відповідав, що зможе зламати європейські традиції та реформуватися якісно та швидко.

Але тепер європейські колеги зможуть відповісти: якщо ви не виконуете власні

обіцянки щодо темпів ухвалення реформ, передбачених у рамках «7 кроків», то як можна говорити про швидке впровадження тисяч законодавчих актів *Acquis communautaire* у рамках переговорів про членство?

Чим довше Україна думатиме над тим, як подолати цю кризу – замість ухвалення необхідних законів, – тим менше буде шансів, що ЄС у принципі буде готовий говорити про пришвидшену процедуру для України.

Однак не варто забувати і про те, що у низці сфер Євросоюз доклався до гальмування України, не поспішаючи надавати необхідні висновки щодо законів, які Київ планує у цій сфері. Приклад – вимога ЄС щодо закону про медіа. Україна ще у серпні ухвалила проєкт у першому читанні та передала на експертизу до Брюсселя, але чекати відповіді довелося понад два місяці.

7 необхідних кроків для майбутнього України

Тепер – трохи детальніше про кожен із семи критеріїв та про «больові точки», які заважають владі зробити кроки до початку переговорів про членство з ЄС.

Медіасфера: крок вперед і крок назад

Оцінка: 6 балів, як і у серпні

Критерій, що стосується реформи аудіовізуального законодавства України, у переліку «7 кроків» фігурує під номером 6, однак те, що відбулося у цій сфері, є настільки показовим, що ми ставимо його першим в огляді.

Щоб виконати цей критерій, Україна мала «ухвалити закон про медіа, який узгодить законодавство з Директивою ЄС про аудіовізуальні медіапослуги». При цьому в описі критерію підкреслюється: ЄС чекає, що Україна завдяки цьому зможе «подолати вплив суб'єктів з корисливими інтересами». Річ у тім, що цей критерій з'явився у списку вимог ЄС у відповідь на обмеження трансляції опозиційних телеканалів. У Брюсселі не стали прямо адвокатувати їхні інтереси, а натомість вирішили підштовхнути реформу, яка реформує сектор у цілому.

Спершу задумка ЄС спрацювала.

30 серпня (вже після публікації попередньої версії «кандидат-чеку») Верховна Рада України ухвалила у першому читанні законопроект №2693-д, який мав політичну підтримку з боку ЄС. У його доопрацюванні

брали участь експертні громадські та медійні організації, що виконувало ще одну складову цього критерію.

Причому ЄС просував цей проєкт до ухвалення кілька років поспіль, але натикався на спротив бізнес-лобі.

Здавалося, маємо ідеальну адвокаційну історію, коли рух України до ЄС дозволив просунути застарілу реформу, що без того гальмувалася. Однак для того щоби передати документ на друге читання, парламент мав отримати з Брюсселя «зелене світло» щодо ухвалення реформи або рекомендації про те, що у ній змінити. Документ відразу передали на спільний аналіз Єврокомісії та Ради Європи... але чекати відповіді довелося аж до листопада. Лише зараз вона надійшла до ВР, розблокувавши шлях до можливого ухвалення закону.

У будь-якому разі, навіть перше читання мало підняти рівень виконання високого показника до 7 балів.

Але одночасно з намаганнями виконати цей критерій влада зробила крок у протилежному напрямку.

На початку листопада до національного телевізійного марафону включили новостворений канал «Ми Україна» з непрозорим фінансуванням, при тому що існували інші мовники («Еспресо», «П'ятий», «Прямий»), які заявляли про бажання долучитися до марафону, але мали важливу «ваду» – непідконтрольність владі. Ця подія сталася поза межами ВР та законотворчого процесу, але стала для ЄС наочною ілюстрацією, що з незалежністю аудіовізуальної сфери ситуація в Україні неоднозначна. І коли держави-члени Євросоюзу оцінюватимуть виконання Україною критеріїв, про цей прикрий епізод обов'язково згадають.

Тож і експерти не могли залишити його поза увагою.

Як наслідок, виконання цього критерію лишається на рівні 6 балів з 10.

Конституційний суд: обмежений позитив

Оцінка: 3 бали (було 0)

Це – чи не єдиний з критеріїв ЄС, де Україна показала позитивну динаміку з серпня. У серпні експерти оцінювали рівень проведення реформи у 0 балів, відтоді сталося кілька важливих зрушень.

6 вересня Верховна Рада України ухвалила у першому читанні законопроект №7662 про реформу КС.

До проекту є певні запитання: наприклад, у ньому передбачено, що Дорадча група експертів, які обиратимуть суддів, повинна складатися з міжнародних експертів та представників влади, а не представників громадськості (як це передбачала рекомендація Венеційської комісії).

Утім, важливо зрозуміти, як ВК поставиться до проекту зараз і чи не перегляне свою рекомендацію. Рішення з Ради Європи щодо цього проекту наразі очікується.

Однак тут сталося те саме, що й у сфері медіа: зробивши позитивний законодавчий крок, влада одночасно продемонструвала готовність до порушення принципів, на яких заснований її законопроект.

Улітку, вже після надання Україні статусу кандидата, парламент призначив суддею

КС Ольгу Совгірю з порушенням вимог Конституції (без відкритого конкурсу) та закону «Про Конституційний Суд України» (суддями КС не можуть бути призначені особи, які на день призначення мають представницький мандат).

Як підсумок: прогрес у виконанні критерію щодо КС є, але наразі дуже обмежений.

Судова реформа: Зміни на гірше

Оцінка: 6 балів, у серпні було 7 балів

У цій сфері Україна зустріла рішення Єврокомісії з непоганими напрацюваннями. Закони про реформу Вищої ради правосуддя (ВРП) та Вищої кваліфікаційної комісії суддів (ВККС) були ухвалені ще у 2021 році, і лишалося їх втілювати. А 15 серпня парламент обрав двох добросесних членів ВРП з числа рекомендованих Етичною радою кандидатів, що обумовило високу оцінку прогресу України на першому дослідженні «кандидат-чек».

Однак відтоді ситуація змінилася на гірше.

19 серпня з'їзд науковців, порушуючи процедуру, обрав одного члена ВРП, до добросесності якого є суттєві запитання в експертів.

Етична рада рекомендувала 16 кандидатів на вісім вакансій за квотою з'їзду суддів. Серед них лише щодо чотирьох у громадськості немає претензій щодо доброчесності.

Письмові рішення поки не оприлюднені, онлайн-трансляції співбесід віднедавна зробили закритими. Немає можливості

пересвідчитися, чи спростували кандидати сумніви щодо себе. Усе це обумовило зниження оцінки.

Тим часом триває конкурс до ВККС, але аналіз кандидатів конкурсною комісією з об'єктивних причин відбудеться не раніше початку 2023 року.

Антикорупція: рух не без нюансів

Оцінка: 6 балів, без змін

За ці 2,5 місяці у цій сфері відбулися як позитивні, так і негативні події, що впливають на кроки з боротьби з корупцією, у тому числі топ-корупцією, на які очікує від України ЄС.

Після призначення у липні цього року керівника Спеціалізованої антикорупційної

прокуратури (по суті, виконання першої частини рекомендації Європейського Союзу) експерти відзначили суттєвий прогрес у посиленні боротьби з корупцією: поліпшилося проведення ефективних розслідувань топ-корупції (було оголошено підозри низці високопосадовців, збережено «справу Роттердам+» тощо).

Однак лишається необхідність обрання директора Національного антикорупційного бюро (НАБУ). А тут є й тривожна новина: 30 вересня набув чинності дискримінаційний закон №8003, за яким у конкурсі на очільника НАБУ не можуть брати участь юристи чи юристки, які після 24 лютого виїжджали за кордон на термін понад 21 день.

Утім, загалом підготовка до конкурсу триває.

До конкурсної комісії НАБУ увійшли сильні міжнародні експерти, враховано досвід із відбором керівника САП, система голосування відповідає кращим практикам.

Відмивання коштів та оргзлочинність: без змін

Оцінка: 5 балів, як і у серпні

Головна новина за цим критерієм – те, що уряд спільно з Європейською комісією визначили необхідні кроки для втілення рекомендації у частині вимог FATF: як

розповідала «Європейська правда», для України не було очевидним, чого саме чекає Брюссель. До Києва передали пояснення, що ЄС чекає на внесення змін до законодавства за 6 ключовими напрямками.

Частину з цих законів Україна вже ухвалила: наприклад, у вересні було ухвалено закон №6320 про бенефіціарів бізнесу; у вересні ВРУ ратифікувала Додатковий протокол до Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму.

Утім, не всі рішення парламенту відповідають рекомендації ЄК.

Так, у листопаді під час прийняття у другому читанні законопроекту №8008 про запобігання та протидію відмиванню коштів депутати підтримали шкідливі поправки, які послаблюють фінансовий моніторинг публічних діячів всупереч стандартам FATF та вимогам Директиви ЄС 2015/849.

Що стосується правоохоронного сектору, Офіс генпрокурора розробив непогану Концепцію реформи кримінальної юстиції 2022-2030. МВС та Мінрегіон розробляють Концепцію безпечної громади. В Офісі президента робоча група працює над Стратегією

повоєнного реформування державного управління в Україні.

Утім, на переконання експертів, влада не має політичної волі, щоб ухвалити напрацьовані документи. Глобального стратегічного бачення розвитку системи також запропоновано не було.

Олігархи: погано, як і раніше
Оцінка: 2 бали, як і у серпні

За цією рекомендацією Україна має запустити на практиці так званий «антиолігархічний закон», забезпечивши, щоби його норми відповідали рекомендаціям Венеційської комісії.

І хоча закон був ухвалений ще 2021 року і ще тоді Київ звернувся до ВК, висновку цього органу немає. Розгляд законопроекту у Венеційській комісії заморожений, в той час як українські та міжнародні експерти наголошують, що наявне законодавство не є системним чи повністю продуманим і подекуди суперечить іншим нормативним документам.

Попри це, країна спостерігає за тим, що так і не проаналізований ВК «антиолігархічний закон» набув чинності та має реальний вплив.

Через цей закон український бізнесмен Рінат Ахметов відмовився від свого медіабізнесу, також формально вийшов з права власності щодо своїх медіаактивів експрезидент Петро Порошенко. Обидва могли підпадати під рішення РНБО щодо присвоєння статусу олігарха.

Закон про нацменшини: документ, який не показують

Оцінка: 5 балів, як і у серпні

У цій сфері, де влада запропонувала нестандартний законопроект «Про національні спільноти» (детально про нього читайте у статті «Шлях до ЄС»), по суті, нічого не змінилося за 2,5 місяці після попередньої перевірки.

Цей документ, нібито доопрацьований з урахуванням попередніх коментарів з боку ЄС, хотіли винести на голосування у вересні,

проте на заклик експертної спільноти вирішили дочекатися висновку «європейських партнерів»: голова ВР оголосив про його передачу до Єврокомісії та Ради Європи, висновки яких станом на кінець жовтня не надходили.

Утім, у Венеційській комісії, яка є ключовою інституцією Ради Європи для цього законопроекту, його не отримали, і не зовсім зрозуміло, чого очікують парламент та розробники проекту.

Застереження профільних експертів лишаються незмінними: у законопроекті «Про національні спільноти» є елементи звуження прав, неусталена термінологія, що відсутня у Конституції та інших законодавчих актах («національні спільноти»).

Необхідно дочекатися коментарів також міжнародних інституцій, але наразі влада навіть не запускає цей процес; а крім того, не враховує також критику українських фахівців та не передає законопроект до ВР.

Якщо виконання цієї роботи не пришвидшиться, про швидке виконання кандидатських «7 кроків» не зможе йтися навіть у теорії.

ОНОВЛЄНО: За словами одного з джерел ЄвроПравди, зараз розглядається можливість отримати висновок інших інституцій Ради Європи, ніж «Венеційка», але лишається відкритим питання, чи погодиться із таким варіантом Європейська комісія (*Європейська правда* (<https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/11/14/7150585/>). – 2022. – 14.11).

Н. Заболотний, Українська правда: Чому французька система влади не підходить Україні

За місяці війни українці не раз дивувались дуже неоднозначною політикою Франції та її лідера Емануеля Макрона щодо протидії російській агресії.

Його періодичні телефонні дзвінки Путіну стали чимось на кшталт символу безхребетності старої Європи разом із німецьким небажанням надавати серйозну воєнну допомогу нашій країні.

Але у випадку Франції така політика не є дивиною.

Політична нестабільність – характерна риса для батьківщини Великої Революції. Її інколи лише завдяки унікальній пристосованій під місцеві реалії системі влади країна втримується від електоральних перемог крайніх рухів політичного спектру.

Поєднанням сильного президента й народного суверенітету можна описати сучасну Конституцію Франції, прийняту в 1958 році. Для нас, українців, вона є цікавою насамперед

тим, що стала такою собі шпаргалкою, з якої в 1996 році був написаний наш Основний Закон. Отже, й частина властивих французькій системі проблем дісталися нам у спадок. Тому далі більш детально поговоримо про обриси французької системи влади, її схожість та відмінність із тим, що є в нас.

Президент всьому голова

Навіть із першого погляду на Конституцію Франції стає очевидним, чому оточення тогочасного президента Кучми обрало саме її як модель для написання нашого власного Основного Закону. Першою її причиною є те, що президент наглядає за дотриманням Конституції, є гарантом незалежності, територіальної цілісності та забезпечує правонаступництво держави. А також йому відведено роль арбітра між гілками влади, щоб забезпечити їхнє нормальне функціонування.

Такий набір функцій наче натякає, що саме президент є батьком нації і її найнадійнішою опорою. Протиставляючи себе багатоголоному парламенту, роль якого применшується до місця, де тривають безкінечні обговорення та інколи приймаються закони.

На відміну від своїх французьких колег українським главам держави статус арбітра між гілками влади не дістався, а все інше, включно з незрозумілою згадкою про правонаступництво держави, переїхало в наш Основний Закон.

Вплив на виконавчу владу – це друга приємна президентському вуху правова конструкція.

Конституція Франції наділяє президента повноваженнями самостійно призначати Прем'єра та за його пропозицією – інших членів Уряду. Щоправда відправити керівника виконавчої влади у відставку президент може тільки за його особистою заявою. Тому, як правило, місцеві прем'єри пишуть заяви про відставку з підписом, але без дати, ще перед призначенням на посаду. Таким чином, дозволяючи себе звільняти тоді, коли цього забажає президент.

Третьою суперсилою президента Франції є влада над військовою міццю країни. Конституція визначає, що він є верховним головнокомандувачем Збройних сил. На додачу

даючи йому повноваження головувати у вищих радах та комітетах національної оборони та призначати військовослужбовців на високі посади.

Саме військова влада робить президента Франції одним із найвпливовіших людей нашої планети. Адже країна має найпотужнішу армію в Західній Європі, добре розвинену оборонну промисловість та є членом ядерного клубу.

У початковій редакції Конституції Франції була й інша вельми спокуслива норма. Вона давала президенту змогу перебувати на посаді цілих сім років до наступних виборів. Завдяки їй лідер місцевих соціалістів Франсуа Міттеран керував державою впродовж цілих 14 років від 1981 по 1995 роки. Однак, такий термін і українській владі, й самим французам видався ненормально тривалим. Тому термін одного президентства у Франції скоротили до 5 років, як і врешті було встановлено в Основному Законі України.

Своя виконавча влада

Як і у випадку з прем'єром Уряд Франції – Раду міністрів – теж значною мірою контролює президент. Адже саме він головує на урядових засіданнях та підписує урядові акти, таким чином маючи змогу контролювати і спрямовувати в потрібне собі русло практично все, що відбувається у виконавчій владі.

Однак, французи добре знають, що великий вплив не завжди означає пряму відповідальність. Попри те, що президенти країни призначають на найважливіші посади у вертикалі, вони формально не керують виконавчою владою, що завжди залишає можливість скинути тягар невдалих рішень із себе на урядовців.

Зовсім не дивно, що таку чудову правову конструкцію помітили й перейняли в Україні. Адже вона вже впродовж чверті століття дає нашим президентам змогу втручатись у виконавчу владу, не будучи її головою. І уникаючи відповідальності за часті провали в економіці, за незадовільне соціальне забезпечення та багато інших проблем, провину в яких можна делегувати урядовцям.

Також президенту республіки належать повноваження призначати на високі посади

публічної служби. Це робить усю систему місцевої влади буквально просякнутою інтересами та впливами однієї людини на чолі вертикалі. Водночас така модель має й позитивну сторону. Вона дає змогу швидко впроваджувати рішення держави всюди від Парижа до найвіддаленіших заморських територій, які розкидані буквально по всьому світу: від Французької Гвіани в Південній Америці до Французької Полінезії в далекій Океанії.

Щоправда, окремі кадрові призначення президент робить не сам. Деякі з них, як то генерали і префекти – представники держави у заморських департаментах – та ректори академій призначаються Радою міністрів. Це начебто створює який-не-який розподіл кадрових повноважень. Проте, як говорилося вище, Раду міністрів контролює все той же президент. Тому доступ до високих щаблів кар'єри на цивільній чи військовій службі без його волі неможливий.

Парламент двопалатний, але слабкий

Парламент Франції складається з двох палат: Сенату і Національних зборів. Депутатів Національних зборів – нижньої палати парламенту – французи обирають раз на п'ять років на загальних виборах. Для обрання використовують двотурову мажоритарну систему. За нею, для того, щоб стати народним обранцем, необхідно або набрати в першому турі понад 50% голосів, або позмагатися ще й у другому турі. Загалом таким чином обирається не більше 577 депутатів. Десяток із них представляє виборців заморських територій, а ще десяток – французів, які постійно мешкають закордоном.

Така система з української перспективи виглядає не найефективнішою й дуже складною. У нас вона діяла під час виборів до парламенту 1994 року. Через її недосконалість частина нардепів другого скликання українського парламенту ніколи не була обрана. Що символічно, саме депутати, обрані за французькою виборчою системою, приймали Конституцію, написану за французьким зразком.

Сенаторів до верхньої палати обирають за доволі складною процедурою непрямих виборів. Вона має на меті забезпечити представництво громад на центральному рівні влади, таким чином балансуючи інтереси нижньої палати, яка представляє весь народ, а не якусь окремо взятую територію.

Але не двопалатність є найбільшою відмінністю від того, що ми можемо побачити в роботі Верховної Ради України. На відміну від нашого парламенту, французький має врегульовану на рівні Конституції систему взаємовідносин із урядом. Вона зводить завдання парламенту до трьох найважливіших речей: приймати закони, контролювати уряд та оцінювати його публічну політику.

Питання, щодо яких можуть прийматися закони, обмежені. Наприклад, парламентарі хоча й мають право законодавчої ініціативи, але не можуть вносити на розгляд парламенту законопроекти, які призведуть до зменшення податків чи збільшення видатків. Подібні ініціативи є монополією уряду, яка має на меті захистити бюджетну систему країни від законодавчого популізму. Також під час розгляду законопроекту уряд може вимагати розглядати лише ті пропозиції, які його влаштовують, що суттєво обмежує законодавчу ініціативу парламентарів.

Уряд для виконання своєї програми може вимагати від парламенту дозволу самостійно видавати акти, які мають силу закону, з обов'язком наступного внесення врегульованих ними питань на розгляд парламенту. Подібну владу в Україні мав лише уряд на чолі зі все тим же Леонідом Кучмою. Вона надавалась із метою подолати економічну кризу початку дев'яностих, але й близько не досягнула бажаного результату, а лише заклала перший камінь у процес усунення парламенту від управління країною.

Ми – не французи

В Україні прийнято вважати французьку модель розподілу влад за еталон для напівпрезидентських республік. Однак навіть поверхневого огляду системи влади Франції достатньо для чіткого усвідомлення, що ця

модель є радше прихованою президентською, ніж поєднанням одноосібної влади та народовладдя.

Запозичення багатьох правових механізмів в українську систему права не призвело до створення ефективних засобів управління державою. Навпаки, скопійовані норми часто-густо використовувалися українськими президентами для самопосилення в супереч волі народу. Це двічі призводило до революцій і стало плідним тлом для ослаблення держави та ворожого вторгнення.

Мабуть, час прийняти очевидне: ми – не французи, і їхня модель влади в наших реаліях створює більше проблем, ніж вирішує. Вона не дає нам потрібної динаміки для демократичного розвитку. А без нього повоєнна відбудова держави стане дитячим майданчиком для майбутнього покоління олігархів.

Також ця модель створює дуже багато передумов для брудної політичної боротьби будь-якої влади проти будь-якої опозиції. Абсолютно незалежно від прізвищ перших та других. Що переводить увагу суспільства від пошуку рішень проблем до призначення винних у них. І не дає політичної стабільності, яка вкрай необхідна для того, щоб мрії наших громадян про кращу країну стали реальністю.

Зрештою, українське суспільство традиційно значно сильніше за своїх лідерів навіть попри воєнне лідерство Володимира Зеленського. Тому для післявоєнної України треба шукати власний баланс влад і суспільних впливів, який би більше представляв волю народу й менше залежав від лідерів (*Українська правда* (<https://www.pravda.com.ua/columns/2022/11/16/7376626/>). – 2022. – 16.11).

О. Марусяк, ЦППР: Рішення Конституційного Суду № 2-р/2022 як погано написана п'єса: вічний спір про якість

А я кажу вам, пишіть побільше, завжди більше.

Не можна відхилятися від мети ніколи!

Просто спробуйте заплутати людей;

Їм же важко догодити...

А що на думці в вас? Біль чи насолода?

Гете «Фауст»

Идеться про рішення КСУ, яким закон про внесення змін до Конституції щодо недоторканності народних депутатів визнається конституційним.

Не буду розповідати передісторію цієї справи (це окрема політична тема), а лише наведу декілька прикладів з цього рішення, як КСУ заплутався (а, може, просто удає, що заплутався) у своїх думках:

1) КСУ згадує всі свої попередні позиції з питань конституційного контролю – рішення від 9 червня 1998 року № 8-рп/98, від 26 червня 2008 року № 13-рп/2008, від 30 вересня 2010 року № 20-рп/2010 (те, яке дало Януковичу можливість узурпувати владу!), ухвалу від 5 лютого 2008 року № 6-у/2008 – але жодна із тих доктрин, які намагався розробити КСУ у

цих документах, не була тут доведена до кінця, обґрунтована чи пояснена.

2) КСУ 7 разів згадує термін “конституційна поправка”, однак ніде не пояснює, що він має на увазі, а також, якою є правова природа закону про внесення змін до Конституції України і як він юридично співвідноситься з юридичним тілом Конституції.

3) КСУ наголошує, що зі статті 159 Конституції України випливає обов'язковість передувального (ще й такий термін придумали!) конституційного контролю (контроль а priori). Однак, потім КСУ раптом виявив, що він все одно може здійснювати подальший конституційний контроль щодо конституційних поправок після набрання ними чинності (контроль а posteriori), хоч Конституція цього прямо не передбачає.

4) КСУ пише, що подальший (а posteriori) конституційний контроль щодо конституційних поправок після набрання ними чинності відбувається, якщо ухвалення таких поправок має негативні наслідки: обмеження чи скасування прав і свобод людини і громадянина, ліквідацію незалежності чи порушення територіальної цілісності або зміну конституційного ладу у спосіб, не передбачений Конституцією України. Однак, оцінюючи конституційність процедури ухвалення закону, який оспорувався у цій справі (Закон України № 27-ІХ), КСУ не сказав ні слова про те, чи були насправді такі наслідки.

5) КСУ наголосив, що оцінюючи питання конституційності він аналізує виключно відповідність оспорованого закону Конституції України, а не іншим актам, і цього не потрібно робити взагалі, однак з 17 сторінок тексту рішення 4 сторінки було присвячено чомусь аналізу Регламенту ВРУ.

6) У КСУ дивна математика. Спочатку він визначив, що перша сесія Верховної Ради України нового скликання є черговою сесією (черговою за якою сесією, якщо вона перша?), а потім доповнив цю думку, що вона є черговою сесією щодо останньої сесії Верховної Ради України попереднього скликання. Такі махлювання з очевидними значеннями термінами можуть призвести до ще гірших наслідків, ніж неоковирне тлумачення поняття “наступна чергова сесія” у рішенні № 1-рп/2016.

7) КСУ визнав, що у приписах Конституції не визначено, на якій сесії Верховної Ради України має відбуватися попереднє схвалення законопроекту про внесення змін до Конституції України, однак у тому ж рішенні № 1-рп/2016

він наголошував, що і попереднє схвалення, і остаточне ухвалення закону має відбуватися виключно на чергових сесіях.

8) КСУ нібито і не помітив махлювання з ухваленням Закону України № 27-ІХ: типу “перша сесія”, яка тривала трохи більше доби (закон попередньо схвалили вночі 30 серпня 2019 року) і наступна чергова сесія, яка почалася 3 вересня 2019 року (закон ухвалити 3 вересня) – все гаразд. Однак, КСУ при цьому все одно наголосив на потребі реального розведення в часі двох голосувань Верховною Радою України за законопроект, і наголосив, що він неодноразово зазначав про це раніше.

9) КСУ зазначив, що він сам у 2018 році висловив ряд застережень щодо законопроекту, який був ухвалений як Закон України № 27-ІХ, і ВРУ їм не розглянула, але тут нічого страшного.

10) І на десерт – КСУ наголошує на потребі забезпечення послідовності своєї судової практики, юридичної визначеності й конституційної стабільності, але сам же не дотримується таких підходів.

Люблю повторювати, що, на жаль, ми більше пам’ятаємо “погані”, ніж “хороші” рішення КСУ (останніх значно більше насправді). Однак, саме через такі рішення як № 2-р/2022 не тільки страждає репутація КСУ, а й підривається конституційний порядок в державі. Суперечлива позиція КСУ щодо таких важливих питань, як порядок внесення змін до Конституції України, лише надає політичним акторам ще більше простору для маневрів в конституційному процесі (ЦППР (<https://pravo.org.ua/blogs/rishennya-konstytutsijnogo-sudu-2-r-2022-yak-pogano-napysana-p-yesa-vichnyj-spir-pro-yakist/>). – 2022. – 3.11).

ПОЗИЦІЯ ВЛАДИ, ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ, ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

У День української писемності та мови, 9 листопада, Сергій Головатий взяв участь у засіданні Президії Національної академії наук України на тему „Українська мова в сучасних реаліях державотворення в Україні“.

З тематичними доповідями виступили директор Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України член-кореспондент НАН України Б. Ажнюк та директор Інституту української мови НАН України доктор філологічних наук

П. Гриценко. В обговоренні також взяли участь Міністр освіти і науки України С. Шкарлет, Уповноважений із захисту державної мови Т. Кремень, професор кафедри сучасних мов і культур Університету Пейс (Нью-Йорк, США) А. Даниленко, професор Інституту славистики Віденського університету (Австрія) та Українського вільного університету в Мюнхені (Німеччина) М. Мозер, завідувач відділу Українського мовно-інформаційного фонду НАН України, кандидат технічних наук М. Надутенко.

Доповідачі зазначили, що мова – один із важливих символів держави. Українці ще в XI столітті говорили давньоруською мовою і Київ є спадкоємцем давньоруської мови. Факт, який важливо знати і пам'ятати, бо Московія намагається це заперечувати. На думку мовознавців, за останні 20 років українськомовна ситуація зазнає динамічних змін: зростає кількість осіб, що вважають своєю рідною мовою українську, збільшується кількість українськомовних родин. Нині слово „Українець“ зазнало контекстних змін, тепер це національна ідентичність, приналежність до певної нації і держави. Українська мова сьогодні – як символ нескореної України. Тому Московія постійно маніпулювала мовною політикою, однак знищення всього українського мало протилежний ефект.

Суддя Конституційного Суду України, член-кореспондент Національної академії правових наук України, голова Постійної комісії КСУ з правової термінології С. Головатий також взяв участь в обговоренні. Він наголосив на значенні Рішення Конституційного Суду України від 14 липня 2021 року „Про забезпечення функціонування української мови як державної“. Це Рішення чітко зафіксувало, що Закон України „Про забезпечення функціонування української мови як державної“ є конституційним, – зауважив С. Головатий. „Якщо в 10 статті Основного Закону України, яка присвячена статусу української державної мови 5–6 речень, то в Рішенні сотні речень. Але кожне речення – це юридична формула, яка є керівною настановою для кожного посадовця, для кожного державного органу, кожного

громадянина. Ця юридична формула – імператив найвищого юридичного рівня, що ми сказали в Рішенні в межах нашої теми, яку обговорюємо: „Українська мова є невіддільним атрибутом української державності, що зберігає свою історичну спадкоємність від давньокиївської доби. Мовне питання постійно було присутнє в національно-культурній та політичній боротьбі українців за власну державу. У бездержавний період саме українська мова заступала собою відсутність Української держави як основної форми інтегрування й буття етнонації. Як визначальний чинник і головна ознака ідентичності української нації, яка упродовж багатьох віків проживає на споконвічно своїй території та становить абсолютну більшість населення України, українська мова завдяки закладеному в ній самій націєтворному началу є базовим системотвірним складником української державності та її основою. Загроза українській мові рівносильна загрози національній безпеці України, існуванню української нації та її держави, оскільки мова – це своєрідний код нації, а не лише засіб спілкування. Без повноцінного функціонування української мови в усіх ділянках публічного життя суспільства на всій території України українській нації загрожує втрата статусу й ролі титульної й державотвірної нації, що є рівнозначним загрози зникнення Української держави з політичної карти світу. Українська мова – доконечна умова (*conditio sine qua non*) державності України та її соборності“.

У Рішенні дуже багато інших цитат, що дають відповіді на ті питання, які порушували попередні доповідачі. Зокрема, когось непокоїло те, що в теле- і радіоефірах журналіст говорить російською, а співрозмовник – іншою мовою. У Рішенні зазначено: „Не відповідає конституційному статусові української мови як єдиної державної застосування режиму двомовності в публічному просторі шляхом змішування української мови з будь-якою іншою, зокрема коли телевізійне мовлення або радіомовлення в звуковій формі здійснюється одночасно двома мовами – українською та іншою, що не тільки становить порушення права громадянина України на отримання інформації

державною мовою, а й спричиняє зовнішнє звуження простору вживання української мови, підриває зсередини саму її систему, спотворює її структуру, створює ґрунт для її внутрішнього розкладу, зумовлюючи її занепад“.

Отже, Конституційний Суд України встановив імператив, що такого не може бути, але якщо воно є – то це проблема не Конституції, це проблема не юридичного врегулювання, а це проблема політики і практики. Це вже інша площина. У Рішенні також є відповідь щодо питання моделі освіти для угорців в Україні. Ми чітко визначили, що запроваджена за радянських часів модель і яка сьогодні далі існує в Україні для угорців – це є сегрегаційна модель, а сегрегація – це є дискримінація, сегрегація не дозволяє інтегрування цієї частини суспільства, навіть невеликотисячної, в українське суспільство, інтегральну роль у якому виконує державна українська мова. Отже, у Рішенні є чітка вказівка для Міністерства освіти і науки України, котру воно б мало виконувати після нашого рішення.

Наведу ще одну цитату з нашого рішення і зазначу про практичні проблеми, які існують на сьогодні: „Застосування української мови має відповідати стандартам державної мови. Порушення стандартів і порядку застосування української мови є неприпустимим“. Порушення стандартів – це найбільша проблема в цій площині: це нормативні акти, це акти судів, це юридична або правнича мова, якою послуговуються мільйони і професійних посадовців, і пересічних громадян. На превеликий жаль, теперішня правнича мова є такою, якою вона дісталася нам від радянської спадщини, вона є зросійщеною. Наша Конституція на 90% написана українською, але не зовсім українською, мовою. Там – безліч росіянізмів, – як лексичних, так і синтаксичних, також повністю зросійщена структура речення. Я розумію, що мову Конституції ми швидко не змінимо, але те, що вона написана зросійщеною мовою – це однозначно.

Українська правнича мова, що в нормативних актах, що в науці зросійщена за період Незалежності набагато більше, ніж за радянський період. Це перша проблема. А

тепер ще про одну проблему. Про нове цунамі – англізми. Законодавець у своїх актах запровадив українською два терміни „булінг“ і „мобінг“. Українська мова настільки багата, щоб мати і має свої питомі українські слова, терміни, аби протидіяти цьому цунамі у вигляді англізмів, яких зовсім не повинно бути в українській літературній мові“ (*Офіційний вебсайт Конституційного суду України (<https://ccu.gov.ua/novyna/sergiy-golovatyuu-vzyav-uchast-u-zasidanni-prezidiyi-nan-ukrayiny-prysvyachenomu-dnyu>). – 2022. – 9.11).*

Робоча група щодо внесення змін до законів України у сфері парламентського права провела засідання у форматі відеоконференції, яке головує на ньому Перший заступник Голови Верховної Ради України Олександр Корнієнко визначив як не просто чергове, а особливе: «Наше сьогоднішнє засідання – про глибокі засадничі речі. Це питання взаємодії влади і опозиції. Це дуже важлива тема і дуже важлива зустріч».

Перший віцеспікер поінформував про системну діяльність Робочої групи щодо приведення Регламенту Верховної Ради України до норм Основного закону країни та виконання Рекомендацій Місії Європейського Парламенту щодо внутрішньої реформи та підвищення інституційної спроможності Українського парламенту. Політик наголосив на важливості наближення українського законодавства до норм європейського права, зокрема, у річищі набуття Україною повноправного членства у Європейському Союзі.

Учасники поточного засідання заслухали результати роботи підгрупи з напрацювань змін українського законодавства у частині статусу народних депутатів та етичного кодексу, які презентував керівник відповідної підгрупи Ярослав Юрчишин. Йшлося, зокрема, про визначення, статус та права парламентської опозиції, правове врегулювання її діяльності та конституційний процес.

За словами Я. Юрчишина, презентація наводить експертні напрацювання для використання у законодавчих ініціативах. Найважливіше, що зроблено – підгрупа дала

визначення опозиції: «Для нас опозиція не є самоціллю. Для нас опозиція – це механізм забезпечення ефективного контролю за діяльністю влади в українських реаліях». Політик окреслив основні принципи: опозиція має бути множинною, фракція є основною опозиційною одиницею, всередині парламенту має бути дієва система стримування та протидія, у опозиції має бути право бути вислуханим з гарантуванням участі в дискусії щодо державної політики, з розширенням прав опозиції збільшується її відповідальність.

Відповідаючи на запитання О. Корнієнка щодо ймовірних термінів запровадження презентованих пропозицій, Я. Юрчишин зауважив, що шансів для їх реалізації буде більше у разі ефективного політичного діалогу у чинному та наступному скликаннях парламенту.

Фахова дискусія протягом засідання продемонструвала необхідність врахування правових норм чинної Конституції. Експерти припустили ймовірність впровадження змін поетапно: ті, що відповідають чинній редакції Основного закону, реалізувати протягом каденції Верховної Ради 9-го скликання, а новели, які потребують конституційних змін – парламенту 10-го скликання. Водночас, лунали застереження від створення нових контролюючих органів, віддаючи перевагу існуючим з відповідними функціями та інструментарієм.

О. Корнієнко, підбиваючи підсумки засідання підгрупи з питань статусу народних депутатів та етичного кодексу, зважаючи на важливість теми, припустив проведення більш широкого її обговорення, аби напрацювати реальні пропозиції для їх імплементації у чинне законодавство.

У засіданні Робочої групи брали участь: експерт ЄП Пет Кокс, Голова парламентського комітету з питань Регламенту, депутатської етики та організації роботи Верховної Ради Сергій Кальченко, Заступник керівника Апарату – керівник Головного юридичного управління Михайло Теплюк, народні депутати України, представники експертного середовища (Офіційний вебпортал парламенту України

(<https://www.rada.gov.ua/news/razom/230378.html>). – 2022. – 18.11).

Під стінами Конституційного Суду України відбулася акція на підтримку звернення народного депутата 7-го скликання О. Бригинця та депутатів Київради від «Європейської Солідарності» щодо перейменування церкви московського патріархату. Активісти закликали КСУ розблокувати розгляд подання щодо закону про перейменування Української православної церкви московського патріархату і закріплення у її назві фактичного підпорядкування Росії. Про це повідомляє пресслужба партії ЄС.

Як відомо, відповідна петиція до президента України теж набрала необхідні 25 тисяч підписів.

Один з авторів закону про перейменування, громадський діяч О. Бригинець зазначив, що закон про перейменування московської церкви був прийнятий ще чотири роки тому. «Сьогодні, коли питання московської церкви стало як ніколи гостро, коли московської літаки бомбардують українську землю, коли московські ракети знищують українську інфраструктуру, а московська церква називається «українською» – це все одно, щоб збройні сили російської федерації назвали б українськими збройними силами. Це недопустимо», – наголосив активіст (5 канал (<https://www.5.ua/suspilstvo/aktyvisty-ta-deputaty-vid-yeuropeiskoi-solidarnosti-vymahaiut-vid-ksu-rozblokovaty-zakon-pro-pereimenuvannia-tserkvy-mospatriarkhatu-293694.html>)). – 2022. – 29.11).

16 листопада відбулося засідання Етичної ради, на якому ухвалили рішення щодо допуску до співбесіди чотирнадцяти кандидатів на посаду члена Вищої ради правосуддя від всеукраїнської конференції прокурорів. Про це йдеться на сайті Етичної ради (*Юридична газета* (<https://yur-gazeta.com/golovna/etichna-rada-dopustila-do-spivbesidi-14-kandidativ-na-posadu-chlena-vrp-vid-vseukrayinskoyi-konferen.html>)). – 2022. – 21.11).

Для уникнення відмінностей у практиці та запобігання формуванню різних підходів до

виплат грошового забезпечення суддям, які досягли шістдесяти п'яти років, Вища рада правосуддя звертає увагу голів судів на таке.

Відповідно до ст. 126 Конституції у разі досягнення суддею шістдесяти 5 років повноваження судді припиняються.

У ст. 120 Закону «Про судоустрій і статус суддів» встановлено, що суддя не може здійснювати правосуддя з наступного дня після досягнення ним 65 років. Згідно зі ст. 125 вказаного Закону припинення повноважень судді є підставою для припинення трудових відносин судді із відповідним судом, про що голова суду видає наказ.

Отже, чіткі та однозначні законодавчі норми не дають жодних підстав нараховувати та

виплачувати суддівську винагороду суддям, які досягли шістдесяти п'яти років.

Вища рада правосуддя висловлює сподівання, що органи, від яких залежить відновлення її роботи та виконання конституційних функцій, докладуть максимальних зусиль для якнайшвидшого формування повноважного складу Ради, що дасть змогу ухвалювати рішення про відставку суддів та гарантуватиме їм належне грошове забезпечення (*Jurliga (https://jurliga.ligazakon.net/news/215332_pdstavi-viplachuvati-suddvsku-vinagorodu-suddyam-yak-dosyagly-65-rokv-vdsutn-vishcha-rada-pravosuddya). – 2022. – 11.11).*

ЕКСПЕРТНИЙ КОМЕНТАР

Михайленко В., суддя ВАКС, Ханін С., керуючий партнер АМБЕР

Тріада правосуддя продовжує функціонувати

(Інтерв'ю)

Антикорупційне правосуддя очима судді та адвоката. Що потрібно для становлення верховенства права, чому в суспільстві все ще низький рівень довіри до судів, якими досягненнями може пишатися ВАКС, де проходить межа між критикою та хейтом, чи є сьогодні протистояння між ВАКС та адвокатами – на ці та інші питання в інтерв'ю ЮГ відповіли Віра Михайленко – суддя Вищого антикорупційного суду, к.ю.н., та Семен Ханін – адвокат, керуючий партнер ЮК «АМБЕР», к.е.н., заслужений юрист України, член Правління ААУ.

– Віро, Семене, розпочнемо нашу розмову з болючих для всього суспільства питань. Посилення боротьби з корупцією та продовження судової реформи – головні вимоги, які Україна повинна виконати для того, щоб стати членом Європейського Союзу. Як ви вважаєте, чого нам бракує, щоб в Україні дійсно відбулися якісна судова реформа та становлення верховенства права?

В.М.: Насамперед слід припинити реформувати реформоване. Реформування судової системи відбувається безперервно з 1991

року. Причому кожна влада анонсує проведення нової судової реформи, і це дуже «хайпова», політично вирашна тема. Замість того, щоб закінчити попередній етап, декларуються абсолютно нові судові трансформації, і все починається наново. В цьому питанні немає системності. Частина заходів обумовлюється міркуваннями «революційної доцільності» (наприклад, люстрація суддів, з наслідками якої Україна скоро зіткнеться через рішення ЄСПЛ). Інші – вимогами громадянського суспільства (бажали отримати інформацію про матеріальний стан представників судової влади – вона у відкритому доступі; хотіли участі громадськості у формуванні суддівського корпусу – це також мало місце). Всі такі кроки, безумовно, є необхідними, однак механізм їх реалізації та наслідки варто також прораховувати заздалегідь. Плюс у нашому випадку – це точкові дії, запровадження яких безпосередньо залежить від подій, які їм передують, і судова реформа відбувається проти того, що вже було, замість стратегічного бачення системи правосуддя на майбутнє.

Тому, на мій погляд, успіх судової реформи залежить від таких складових: незалежна оцінка недоліків і переваг (а про переваги теж слід говорити) функціонування української судової системи; системність (у тому числі заборона змінювати програму реформи, наприклад, протягом 10 років, щоб вона дійсно могла бути закінчена); реальна стратегічна програма (з урахуванням недоліків і переваг, виявлених при оцінці) та тактика її реалізації (не абстрактні, а конкретні кроки, в тому числі з урахуванням бюджетних можливостей держави).

Що стосується верховенства права, то це окрема тема, так само популярна й іноді популістична, як судова реформа. Становлення верховенства права – важливе для будь-якого суспільства, проте це не пов'язано виключно з судовими реформами, хоча в багатьох аспектах може залежати від них.

С.Х.: Щоб стати членом ЄС, потрібно дещо інше. Повірте, я як захисник стикався з правосуддям у країнах Європи. Боюся навіть усю правду розповісти читачам. Навіть те, що Діда Мороза не існує, може виявитися меншим шоком. Щодо торжества чи верховенства права. Тут ключове слово – ПРАВО. Тобто точне, до літери, дотримання Закону. А це означає, що суд має приймати рішення, які можуть бути не до вподоби активістам чи громадській думці. Це означає, що доцільність не визначає рішення суддів. А у нас із цим ой як важко. Як подолати цю хворобу, я не знаю. Може, спершу визнати, що вона є?

– Віро, якими є очікування суспільства від реформи?

В.М.: Мені здається, що суспільству переважно нав'язують думку про необхідність судової реформи (повертаючись до «хайповості» цієї теми). І реальному споживачу судових послуг абсолютно байдуже, «реформований» чи «нереформований» суд розглядатиме його справу. Для позивача, відповідача, їх представників, обвинуваченого, захисника, прокурора, потерпілого важливим є відчуття справедливості й поваги до прав людини, а також дотримання суддями, які розглядають справи, правових приписів. Це може бути

пов'язано з судовою реформою, але на сьогодні абсолютно необов'язково.

– З чим Ви пов'язуєте все ще низький рівень довіри суспільства до судової системи України?

В.М.: Про довіру до судової влади маю дуже яскравий приклад. Колись багато років працювала зі студентами і читала їм курс «Судові та правоохоронні органи». Це молоді люди (17-19 років), які з судами не стикалися зовсім. І коли ми на парах розглядали питання набуття статусу судді, вимоги до судових рішень, від них завжди лунали скептичні тези і простежувалося сприйняття, що «в судах все купується». Я (маючи практичну діяльність у судах різних юрисдикцій, рівнів і регіонів з 2003 року) запитувала студентів, на чому ґрунтується їх досвід. З кожним студентським потоком виявлялося, що впевненість молодих людей в «ненормальності» українських судів формується на підставі відомостей, отриманих ними з інтернет-ресурсів і засобів масової інформації. Це про що? Про те, що у людей, які не стикалися з судами і судовою системою і не мають жодного практичного досвіду, вже сформувалася упередженість, що в цьому питанні все не так, як має бути. Тобто це певною мірою нав'язаний стереотип. Звісно, про яку довіру можна говорити?

Можливо, в нас не найкраща судова система в світі. Найкращої в принципі не може бути, бо дуже багато факторів, на підставі яких функціонують судові системи в різних країнах. Однак в Україні навіть на європейському рівні досить непогані судові сервіси, можливість участі в судових засіданнях в режимі відеоконференції, в тому числі і за допомогою власних технічних засобів, останнім часом налагоджена якісна комунікація між судовою владою і громадськістю. Є й інші речі, якими ми маємо пишатися, наприклад, безпрецедентні процедури конкурсів.

С.Х.: Насамперед цей сумний факт пояснюється вседозволеністю держави та її органів. Якщо державному органу не подобається рішення, то він дозволяє собі публічно висловлювати сумніви щодо об'єктивності рішення суддів. І, на жаль,

навіть у суддівському корпусі не всі розуміють небезпеку такого стану справ.

– *Віро, чи є у нас ресурс для подальших прозорих конкурсів та ретельного відбору? Чи вистачить кадрів?*

В.М.: Стосовно кадрів: наразі майже 400 осіб, які пройшли жорсткий відбір і витратили більше року свого життя на проходження конкурсів і спеціальної підготовки на посаду судді першої інстанції (і все це фінансувалося за рахунок держави), очікують на перевірку своїх підсумкових іспитів вже понад три роки. Це люди з досвідом, перевірені різними спеціалістами, фактично готові судді. І це при тому кадровому голоді в загальних судах, про який постійно наголошується. Наведено один із прикладів. В Україні є гарні спеціалісти, гідні як займати різні посади в судовій системі, так і об'єктивно оцінювати потенційних кандидатів.

Інше питання ресурсів. Зараз війна, і очевидно: в пріоритеті інші глобальні речі. Але якщо озирнутися назад, я не бачила оцінки фінансової спроможності жодної із судових реформ (про які йшлося раніше). Це завжди якісь загальні фрази і приблизні суми. Тут ми знову повертаємось до системності і стратегічних підходів при вдосконаленні (мені цей термін більш імпонує, ніж «реформування») судової системи.

– *Якщо підсумувати роботу ВАКС за три роки. Що вдалося зробити? Якими досягненнями ВАКС за цей час Ви можете пишатися? Чи став суд прикладом роботи для всієї судової системи?*

В.М.: Три роки – це, з одного боку, дуже багато, щоб зробити щось, але дуже мало, щоб зробити багато :). Попереду ще велика кількість роботи, проте без зайвої скромності скажу, що ВАКС створює найкращі стандарти правосуддя. Починаючи від судових сервісів і закінчуючи якістю судових рішень. Можу пишатися тим, що ВАКС є самодостатньою й незалежною установою. Тим, що колеги з інших судів посилаються на нашу практику і використовують наші судові рішення. Жоден із суддів ВАКС не дав приводу сумніватися в чесності проведеного відбору. Також, на мій погляд, ВАКС зарекомендував себе як

відкритий і прозорий суд – в нас налагоджена комунікаційна діяльність, забезпечена трансляція судових засідань (з урахуванням обмежень, встановлених законом), надаються коментарі судових рішень. Крім того, судді ВАКС беруть участь у формуванні доктринальних підходів при застосуванні норм права, а це також не можна применшувати в умовах невизначеності.

С.Х.: Та хай йому грець. Ну чому цей суд має стати прикладом для усієї судової системи? Чим юристи у ВАКС відрізняються від інших? У мене іноді таке враження, що мене переслідує тень СРСР. «Що вдалося зробити? Чи став прикладом?». Зрозумійте, будь ласка, система правосуддя – це один механізм. І він або працює добре, або ні. Не може в годиннику саме одна шестерня працювати краще за інші!

Юридична газета: Робити підсумки корисно, щоб зрозуміти працює добре чи ні. В СРСР то вже з іншої реальності...

– *Суспільство зараз має високий запит на справедливість та ефективність. Як ВАКС справляється з такими суспільними викликами?*

В.М.: Із запитом на справедливість справді є певна проблема. Адже громадськість вважає, що вправі вказувати суду, які рішення приймати. Звісно, жодного прямого впливу на суддів ВАКС немає. Надмірне публічне незадоволення окремих активістів або псевдоактивістів діяльністю ВАКС, хоча і спрямоване переважно на формування їх власного іміджу, однак може сприйматися як безпосередній вплив.

Іншою проблемою є обіцянки представників влади і політиків. Зараз їх, звісно, менше, однак в практиці окремих справ мали місце заяви про відвід суддів з огляду на те, що політики допускали публічні висловлювання стосовно конкретних підозрюваних (обвинувачених) і, на думку захисту, це може вплинути на неупередженість судді, який розглядає справу. Я сама неодноразово виписувала в ухвалях, що політика і політичні гасла – це одне, а неупередженість судді – інше.

Стосовно того, як ВАКС справляється з такими викликами, то всі судді були свідомі того, що це може бути. Тому ми переважно не реагуємо на них, відмежовуємося від

суспільних запитів на справедливість і просто робимо свою роботу – якісно і професійно, забезпечуючи справедливість не з огляду на те, що скажуть про суд або суддів, а на підставі правових приписів і демократичних стандартів здійснення правосуддя. Міцним підґрунтям цього є відкритість судових процесів і публічність судових рішень, а також діяльність з коментування судових рішень. Також судді ВАКС нерідко беруть участь у різноманітних заходах, де обґрунтовують, що судові рішення залишається судовим рішенням незалежно від того, чи влаштовує воно окремих представників громадськості чи політикуму.

– *Як Ви ставитеся до критики з боку юридичної спільноти у бік ВАКС? Чи є у ній конструктивна складова? Де межа між критикою та хейтом, що заважає працювати? Як вибудовуються комунікації у таких випадках?*

В.М.: Зазвичай в кожному процесі при вирішенні будь-якого правового конфлікту є задоволені і незадоволені учасники. Це об'єктивно і очевидно. Якщо це дійсно конструктивна критика, її слід сприймати як поле для професійного зростання і вдосконалення діяльності. Але поясніть, як можна критикувати судові рішення, яке пройшло оскарження і вступило в законну силу? Або допускати стосовно судді висловлювання, які виходять далеко за межі етики? Останнім часом межа між критикою та хейтом взагалі розмилась. Тому найкраща реакція на хейт, який не впливає на процес розгляду проваджень, – це його ігнорування. Однак, якщо така поведінка допускається професійними учасниками правового поля безпосередньо під час здійснення правосуддя, на це слід реагувати і доводити до відома відповідної професійної спільноти про порушення окремими представниками вимог професійної етики чи вимог закону.

С.Х.: Знаєте, межа між критикою та хейтом, між дискусією та хейтом неймовірно тонка. Для когось написано – хейт, для когось – критика. Адже поняття оціночне. І як провести точну межу, мені невідомо. З іншого боку, не можу не сказати про якусь тривогу щодо ВАКС. На мою,

можливо, помилкову думку, колеги з ВАКС іноді забувають, що спілкуються у процесі з юристами, старшими за віком, з великим досвідом тощо. І лише той факт, що юрист став суддею ВАКС, не робить із нього надлюдина, як і надюриста. Безперечно, критику не любить ніхто (навіть я), тим більше – хейт. Тому й є важливим обговорення будь-якого спірного питання вести в рамках дискусії на конференції, не більше того. Інакше замість конструктиву ми досягнемо «синяків та шишок». Але, як на мене, чим більш замкнуто поводитиметься суд (будь-який суд), уникаючи юридичної дискусії, тим більше критики колеги заберуть на свою адресу.

– *Семене, як ми зазначали, критика суддів здійснюється через зовнішні фактори – самого факту наявності певного судового рішення або особи судді, або способу життя. Але Ви запропонували новий підхід, всі Ваші публікації у комунікації з судами – це професійний аналіз підстав прийняття тих чи інших рішень. Чому Ви обрали такий формат? Чи підтримують Вас колеги?*

С.Х.: ДЯКУЮ. Точніше – велике спасибі. Я супротивник перемог, отриманих будь-якою ціною. Повага до колег, чи вони судді, прокурори чи адвокати, це природне відчуття. Більше того, повага та доброзичливість у спілкуванні як громадянин з громадянином. Ми ж не орки! Ми – громадяни України! Тому принижувати будь-кого – це стати частково орком. Але дискусія потрібна. Адже ми усі юристи. Тільки так ми можемо рухати юридичну науку вперед, висловлюючи і аргументуючи різні думки. І мій формат спілкування – це не формат спілкування із судом. Це спілкування з усіма колегами. По суті, це така конференція, де кожен може висловити свою думку.

– *Думки практикуючих адвокатів стосовно діяльності ВАКС різняться. Одні говорять про успіх і безпрецедентний рівень компетентності та неупередженості при винесенні рішень, що наразі все рухається так, як треба, і що з ВАКСом неможливо «домовитись». Інші стверджують, що ВАКС – це елемент системи, так званої «антикорупційної інфраструктури», чийі рішення здебільшого*

мають обвинувальний ухил. Тобто, невже суд може стати частиною репресивної системи? Чому такі полярні точки зору в адвокатів?

В.М.: Я схилиюся до першої думки – про безпрецедентний рівень компетентності та неупередженості при винесенні рішень :).

ВАКС не належить до системи антикорупційної інфраструктури, не є її елементом. Вищий антикорупційний суд є органом правосуддя, який розглядає окремі категорії кримінальних проваджень, цивільних і адміністративних справ, діє на підставі передбачених законом правил і процедур. Якщо б діяльність ВАКС мала обвинувальний ухил, чи був би такий високий відсоток виправдувальних вироків? Якщо б ВАКС був частиною «репресивної машини», чи мали б ми інші запобіжні заходи, ніж тримання під вартою? Чи задовольнялися би клопотання або скарги сторони захисту?

На користь хибності позиції про репресивність та обвинувальний ухил ВАКС свідчать також періодичні нападки на суд представників громадськості, які публічно обурюються обраними запобіжними заходами, виправдувальними вирокami, м'якістю покарання, закриттям проваджень судом тощо.

Полярність думок, на мій погляд, має пояснення. По-перше, ВАКС – це абсолютно новий для судової системи і українського суспільства орган. А все нове сприймається з підозрою і обережно, до нього слід звикати. Обмеженість спектру підсудності дозволяє суддям глибоко і всебічно концентруватися на справах, що перебувають у їх провадженні, детально з'ясувати всі обставини, що мають значення. Не всі захисники звикли до таких підходів, не всім до вподоби такий формат процесуальної співпраці з судом. Деякі колеги працюють не ЗАРАДИ свого клієнта, а ДЛЯ свого клієнта – тут ми говоримо про шоу, на яке окремі захисники перетворюють судові засідання для того, щоб підозрюваний, обвинувачений став глядачем бенефісу захисника. І з професійним захистом це має дуже мало спільного.

Інші адвокати звикають до цього, орієнтують свою захисну діяльність на суд і мають кейси успішного повноцінного захисту. Замість того,

щоб хейтити і кричати про обвинувальний ухил і про зраду, вони професійно виконують свою місію і тому їм подобається працювати у ВАКС. До цього слід додати, що навіть ті, які кричать про репресивність ВАКС, не відмовляються від прийняття доручення на захист клієнта у справах, підсудних ВАКС, а навпаки конкурують, щоб отримати такі справи. ☺

С.Х.: Гарне запитання, ПРАВИЛЬНЕ. Ось тільки є запитання зустрічне – чи всі опитані адвокати мають досвід роботи з ВАКС, чи частина приймала судження заочно? Знаєте, був у нас нещодавно випадок у ВАКС. Слідчий суддя, відмовляючи у зменшенні застави, в ухвалі написав дослівно таке: «... приближення досудового розслідування до завершальної стадії не зменшує ризик переховування, а навпаки, збільшує вірогідність його можливого настання внаслідок усвідомлення неминучості відповідальності за вчинення злочину». Ця цитата якнайбільше відповідає на поставлене Вами запитання.

– Говорячи про проблеми та здобутки вітчизняного судочинства, ми випускаємо з уваги адвокатуру. З точки зору судді, Віро, чим часто-густо зловживають адвокати під час розгляду справи?

В.М.: Мій досвід процесуальної співпраці з адвокатами є переважно позитивним (можливо, тому, що я сама – виходець із адвокатури), а з адвокатами зазвичай приємно працювати в процесі. Разом з тим, якщо говорити в цілому, то, звісно, є певні моменти, які інколи негативно впливають як на розгляд справи, так і на репутацію адвоката як професійного учасника кримінального провадження. Про надмірну «артистичність» адвокатів вже йшлося. До зловживань також можна віднести заявлення численних відводів, неодноразових клопотань, які вже були предметом розгляду, неявку адвокатів у судові засідання, дати яких були погоджені заздалегідь, неетичну поведінку під час судового засідання тощо.

– Семене, а з точки зору адвоката, чим найчастіше зловживають адвокати під час розгляду справи?

С.Х.: Ви пробачте, але скажу крамольну річ. Прокурор, детектив та суддя отримують

зарплату. Адвокат же знаходить роботу та їжу сам собі. А клієнт найчастіше цікавиться результатом, а не самим процесом. Ось і трапляється, що колеги інколи переходять межу дозволеного. І це, звичайно, погано. Але, коли своїми правами зловживають правоохоронці чи суд – гірше у сто разів.

– *За статистикою, судді ВАКС – одні з лідерів у написанні скарг на адвокатів, неодноразово зверталися до дисциплінарних комісій адвокатури з приводу їх поведінки. Чому така кількість скарг? Протистояння ВАКС з адвокатами триває?*

В.М.: Я б не називала це «протистоянням ВАКС з адвокатами». Професійна спільнота має знати, якщо окремі її представники діють в порушення закону чи правил етики. Жодна із скарг не була направлена ВАКС з іншою метою, ніж це передбачено законом. Наприклад, якщо захисник в розпалі судового засідання лишає залу суду, або допускає некоректні висловлювання стосовно інших осіб, або не являється на судові засідання без підтвердження поважності причини такої неявки (учасники збираються з усієї України, а у захисника просто змінилися плани на цей час)... Як на це реагувати іншим чином? Чи залишати це без реагування – щоб авторитет адвокатури і правосуддя в цілому втрачав цінність, професійна етика залишалася порожнім звуком, а справи розглядалися десятиріччями?

– *Чи готові судді ВАКС до дискусії та діалогу з адвокатською спільнотою? Зрештою мета у ВАКС та адвокатури спільна – судовий захист інтересів особи.*

В.М.: Судді завжди готові до дискусії та діалогу. Прикладом є навіть це інтерв'ю :). Для діалогу й дискусії є простір як на різноманітних заходах, так і нерідко в судових засіданнях. Судді і адвокати є друзями на facebook (звісно, в дозволених межах, щоб це не було підставами для відводу), учасниками одних і тих самих дискусій, форумів, конференцій. Ми читаємо публікації одне одного, інколи виступаємо співавторами. Судді чують адвокатів у процесі, обґрунтовані позиції нерідко приймаються і покладаються в основу прийнятих рішень. З об'єктивної причини судді й адвокати не можуть

завжди мати однакову позицію, адже вони виконують різні функції в процесі правосуддя. Будь-які дискусія й діалог мають ґрунтуватися передусім на взаємній повазі як професійних спільнот (адвокатської та суддівської), так і окремих їх представників.

С.Х.: Це тільки теоретично ми всі як один – за правосуддя. Знаєте, на війні хтось на передовій, а хтось веде бій у львівському котлі чи в австрійському батальйоні. Щоб бути готовим до дискусії, треба, на мою думку, перестати вірити у свою винятковість. Мовляв, я за світло і проти темряви, як Данко, крокую із серцем у руці, а решта – латентні корупціонери. Якщо хвороба «обраності» мине, то дивишся, і діалог піде жвавіше.

– *ВАКС не припиняв своєї роботи і після повномасштабного вторгнення. Віро, що найскладніше у роботі судді зараз? Як вдається триматися у ці важкі часи?*

В.М.: Так, Вищий антикорупційний суд працював увесь час. Коли ввечері 24.02.2022 весь Київ стояв у заторах на виїзд, слідчий суддя розглядала клопотання про застосування запобіжного заходу. Хоча, пару місяців повноцінної роботи, звісно, не було і не могло бути.

Закон передбачає, що в умовах воєнного стану правосуддя має здійснюватися. Однак введений воєнний стан нерідко використовувався учасниками для маніпулювання участю у судових засіданнях, бо вони «боялися з'являтися до суду», навіть коли у Києві було більш-менш спокійно, але при цьому переміщалися містом, відвідували інші судові засідання і клієнтів у СІЗО. А коли у зв'язку з їх страхами пропонується взяти участь у режимі відеоконференції із застосуванням власних технічних засобів, знаходяться інші причини, чому ні.

Найскладніше у роботі суду зараз – це прогнозування: неможливо повноцінно планувати судові засідання із забезпеченням безпеки учасників, адже в будь-який момент може розпочатися повітряна тривога, а перебування в суді чи в іншому місці (якщо учасники беруть дистанційну участь) стає небезпечним. Ці умови невизначеності серйозно

позначаються на строках розгляду справ. Зі свого боку, ми максимально враховуємо це при узгодженні дат засідань і формату участі учасників. Тріада правосуддя продовжує функціонувати в таких умовах.

Звісно, життя України і українців ще довго не буде таким, як раніше. У ці важкі часи триматися допомагає міцна віра у нашу Перемогу, впевненість в спроможності наших захисників і захисниць, безперервна допомога їм (фінансова і не тільки). А на інших фронтах кожен і кожна мають виконувати роботу не на сто, а на двісті відсотків, а також щось додаткове для наближення Перемоги. Можеш донатити – донать, волонтерити – волонтерь, проходити навчання і бути готовим спільно з ЗСУ дати відсіч ворогу – супер! Головне, не завмирати від страху та невизначеності і, як би там не було, рухатися вперед і розвиватися.

– Семене, що найскладніше у роботі адвоката зараз? Як вдається триматися у ці важкі часи? Які виклики для адвокатської спільноти сьогодні відчуються найгостріше?

С.Х.: У цей важкий час розумію, що зараз наші воїни своїми життями встеляють дорогу до Перемоги. А отже, мені нічого не важко.

Звичайно, адвокатура викликає роздратування у процесуальних опонентів, а іноді й у судового корпусу. Але найгірше, коли адвокатуру намагаються перетворити на фіранку. Таку собі шторку. Потрібно, щоб висіла, споглядала і не мудрувала. Якщо таке станеться, це буде кінець адвокатури, та й кінець правосуддя, зрозуміло.

– Можливо, з часом доведеться удосконалювати певні елементи системи антикорупційного законодавства чи процесуальні інститути. Що б Ви змінили?

С.Х.: Хотілося б змінити підхід до досудового слідства, прибрати жахливе становище адвокатури та громадянина. Кожен практик зрозуміє мене. Ми довели ситуацію до того, що навіть алібі – це не привід скасувати повідомлення про підозру (*Юридична газета* (<https://jur-gazeta.com/interview/triada-pravosuddya-prodovzhue-funkcionuvati.html>). – 2022. – 4.11).

Князєв В., голова Верховного суду

«Кого б не обрали до Вищої ради правосуддя – це буде добрий результат»

(Інтерв'ю)

Про суддівські інтриги перед З'їздом суддів та обранням членів Вищої ради правосуддя, викорінення корупції як запобіжник від зазіхань Путіна на Україну, а також про те, чи збережеться система господарських судів після війни, Українському радіо розповів голова Верховного Суду Всеволод Князєв.

– Давайте поговоримо про судову реформу: вона не спиняється під час широкомасштабного вторгнення, хоча була невелика пауза в роботі Етичної ради. Як ви вважаєте, війна якось вплине на судову спільноту, щоб обрати якісних делегатів З'їзду суддів, а вони в свою чергу – членів Вищої ради правосуддя?

– Моя думка та моя ініціатива ще навесні, коли почалася війна, – проводити З'їзд онлайн.

Адже в умовах, коли безпекова ситуація ставить під загрозу проведення З'їзду, зібрати велику кількість суддів в одному приміщенні – це дуже ласа ціль для Росії, коли можна знищити одразу 300 суддів. Тому йшлося про те, щоб голосування проходило онлайн. Тоді на нього було би важко чинити якийсь вплив, бо кожен суддя на своєму робочому місці, має електронний ключ, за яким він міг би підключитися до системи, проголосувати та позбутися будь-якого впливу на суддів.

Подальший розвиток цієї ідеї – безпосередня демократія взагалі. Це технічно можливо, адже кожен суддя має електронний ключ, комп'ютер, інтернет. Й тоді ж всі судді брали б безпосередню участь в обранні членів Вищої Ради правосуддя, суддів Конституційного Суду і т.д.

На жаль, були різні причини – політичні, технічні, фінансові, через які ця ініціатива не отримала свого подальшого розвитку, але я думаю, що ми маємо замислитись над цим на майбутнє і прагнути цього.

Щодо поточної ситуації, то цілком реформи 2021 року щодо запровадження Етичної ради, яку ініціювали наші іноземні партнери, було позбутися можливого впливу на формування органів суддівського врядування, на обрання суддів Конституційного Суду за рахунок того, що може бути адміністративний ресурс, вплив суддівської мафії чи опозиції всередині судової системи. Задля цього була введена Етична рада. Вона вже задалегідь має відібрати кандидатів, до моральних якостей яких немає претензій.

На сьогоднішній день була подана велика кількість кандидатів й переважна частина з них відповідають критеріям етичності, є професіоналами, достойними працювати у Вищій раді правосуддя. Але Етична рада вибрала 16 найкращих: я ознайомився з цим списком, подивився біографію цих суддів. Вони всі достойні працювати у ВРП. Тому оцей ефект, коли будуть обирати й змушувати за когось голосувати вже дуже розмитий, бо кого б з цих суддів не обрали до Вищої ради правосуддя – це вже буде добре.

Зараз, на жаль, є прагнення зірвати з'їзд і обрати не 8 членів Вищої ради правосуддя, а 6 чи 7, що теж не дозволить цьому органу запрацювати. Не всі, на жаль, хочуть, щоб Вища рада правосуддя була сформована. Я маю на увазі, наприклад, суддів-колаборантів та суддів-зрадників, яких не можна звільнити з посади та притягнути до дисциплінарної відповідальності, поки не запрацює ВРП.

В нас зупинена процедура оцінювання суддів. І є судді, які розуміють, що вони напевно не пройдуть це оцінювання і поки немає Вищої Ради правосуддя, вони будуть працювати далі. Тому рух за те, щоб не створювати Вищу раду правосуддя, є і будуть виникати ідеї, проводитиметься діяльність за це. Але, думаю, переважна більшість суддів все це розуміє. Я буду робити все, щоб З'їзд суддів відбувся, ми обрали 8 членів ВРП і після того, як одного члена призначить Президент, двох – обере

Конференція прокурорів та одного – оберуть науковці, ми до кінця року сформуємо ВРП.

Без Вищої ради правосуддя виникають дуже непрості ситуації. Наприклад, побутові ситуації – суддя хворий, паралізований, який не може звільнитися з посади судді, бо немає ВРП. На цього суддю розподіляються справи, а він вже вичерпав всі лікарняні, передбачені законодавством. Далі він має бути звільнений з посади за станом здоров'я, проте немає жодного законодавчого виходу з цієї ситуації.

– А щодо ролі судді в трансформації суспільства, адже судді, які є елітою суспільства, можуть показувати приклад. Як ви вважаєте, що має змінитися в самій судовій системі, щоб ми побачили в Україні суддів, які здатні брати на себе більше відповідальності?

– Питання про те, що важливіше – законність чи справедливість – вже не один десяток років постає у філософії права. І в різних правових системах це питання вирішується по-різному. Наприклад, в системі англосаксонського права є ухил більше в сторону справедливості, в нас, в європейській правовій сім'ї – більше в бік законності. І якщо ми задамо питання на вулиці людям, до якого судді вони би хотіли звернутися – того, що ідеально знає закон чи до того, який є справедливим – кожен скаже, що хоче, аби його справу розглядав справедливий суддя. Й ми маємо виховувати почуття справедливості не тільки у суддів, а у всіх представників юридичної професії.

Україна має змінитися після нашої перемоги: ми маємо стати європейцями, забути про наше радянське минуле, наш зв'язок з Росією, позбутися менталітету, який нам прийшов як спадок від радянських часів. Ми маємо жити, як європейці, по правилах, бути справедливими, любити свою країну, поважати її. Ми маємо позбутися повністю корупції і тільки тоді Україна стане сильною країною, сильним членом світового співтовариства. Інакше ми завжди будемо слабкими й будемо для Путіна та Росії цілком, а війна ніколи не припиниться. Ми маємо стати частиною Європи і кожен має працювати над собою для того, аби ми стали її частиною.

– На фейсбук-сторінці Верховного суду пресслужба наводить цікаву цитату судді Алли Олійник: «Для суду важливо не просто ухвалити рішення. Воно має бути таким, щоб його можна було реально виконати». Верховний Суд має забезпечувати єдність судової практики і стежити за тим, аби рішення ухвалювалися такі, які реально виконати, особливо – в умовах воєнного стану. Наскільки складна зараз ця проблема для ВСУ – забезпечити єдність судової практики, зокрема, й в сімейних спорах?

– Дійсно, ця проблема існувала від початку існування Верховного Суду. Неможливо забезпечити стовідсоткову єдність судової практики. Ми маємо вдосконалюватися в цьому плані, як всередині Верховного Суду, так і в правовому регулюванні цього питання. Наприклад, після реформи 2019 року, коли до ВСУ не доходять більшість справ, Верховний суд не може в рамках процесуального інструментарія вплинути на певні важливі категорії справ.

Тому, думаю, потрібно повертатися до перегляду процесуального регулювання. Було би правильним, на мою думку, те регулювання, яке існує в багатьох країнах світу, коли Верховний суд самостійно вирішує: приймати цю справу чи не приймати. Адже ми не можемо аж так дрібно все врегулювати в законі, часто виникають непередбачувані ситуації. Тільки людина може вирішити, що ця справа вчора була не важлива, а сьогодні, з урахуванням суспільної ситуації, вже стає важливою. Комп'ютер тут ніколи не вирішить і законодавство не врегулює чітко. Тому варто подумати над тим, щоб дати більше дискреції суддям Верховного суду щодо вирішення питання про прийняття справ до провадження.

– І ще питання щодо Господарського кодексу та подальшої долі вертикалі господарських

судів. Зараз є законопроект, який пропонує ліквідувати Господарський кодекс та відносити його до Цивільного кодексу. Що ви про це думаєте?

– Тут я мав би сказати, що як суддя Великої палати, яка розглядає всі категорії справ, не бачу великої відмінності між цивільними і господарськими справами. Це ті самі правовідносини.

Щодо того, чи потрібен Господарський кодекс, то це мають вирішити депутати. Це застарілий нормативний акт, який має філософію ще командно-адміністративної системи радянських часів. Він вже не відображає реалії господарської природи. Його можна не скасовувати, а трошки змінити Цивільний кодекс, щось додати і воно буде працювати, на мій погляд, краще. Це величезна дискусія, яка ведеться і серед суддів Верховного суду, і серед науковців, і серед адвокатів. Є прихильники як однієї, так й іншої точки зору.

Щодо питання існування системи господарських судів, то перевага цієї системи на сьогодні є в тому, що є швидкий розгляд справ. Зараз система господарських судів недовантажена. Є судді, які розглядають одну справу на тиждень, а є такі, які мають 40 справ на день. І вони отримують однакову зарплату, що, звичайно, викликає незадоволення серед суддів.

Але я б не говорив так прямо, що необхідно ліквідувати всю систему господарських судів. Можливо, її необхідно оптимізувати, бо економіка та фінанси – це кров держави і якщо ми не будемо мати швидке вирішення економічних спорів, то це може уповільнити економічний рух (*Українське радіо (<http://www.nrcu.gov.ua/news.html?newsID=100102>). – 2022. – 14.11*).

Жернаков М., голова правління Фондації DEJURE, д.ю.н.

Влада зриває реформу КСУ, ключову для інтеграції до ЄС

Під тотальний блекаут влада, схоже, остаточно вирішила зірвати судову реформу, а з нею – і євроінтеграцію.

Щойно комітет з правової політики затвердив до другого читання текст законопроекту про «реформу» Конституційного Суду, в якому:

– Замість представників громадськості в Дорадчій групі експертів, яка відбирає суддів КСУ – троє представників влади, що Венеційська комісія прямо називає загрозою політизації;

– Вимоги до членів Дорадчої групи – 20 (!) років юридичного стажу і вік 45 років. Тобто входити в неї можуть тільки ті, хто народилися і зростали в Совецькому Союзі, а всім молодшим і перспективним – зась;

І найголовніше – рішення Групи експертів не обов'язкові для Президента, ВР і з'їзду суддів – вони можуть призначити туди навіть тих, кого Група експертів визначить як такого, що «не відповідає посаді».

В результаті замість «правників з визнаним рівнем компетентності» і «високими моральними якостями», як визначає Конституція, до КСУ зможуть призначити будь-яких корупціонерів, моральних банкрутів і просто, скажімо так, не дуже розумних людей – хоч чергового Тупицького, хоч «адвоката» Киву.

В другому читанні і в цілому у цей треш ВР збирається голосувати вже в цей четвер.

Найцікавіше, що, з Євросоюзом, в який ми хочемо вступати, і для вступу до якого реформа

КСУ – пріоритет #1, ніхто і близько щодо цього тексту не радився.

Як ті, хто організував цю, перепрошую, спецоперацію, збираються переконувати ЄС, що ми виконали їхню вимогу #1 – для мене загадка.

Але те, що в такі часи депутати роблять таке з реформами – дуже показово.

P.S. Наперед відповім тим, хто коментуватиме, що це депутати так виконували свіжі рекомендації Венеційської комісії.

Дійсно, формально більшість із цих речей відповідає останньому висновку ВК.

При цьому сам висновок містить фактологічні помилки і, відповідно, хибні умовиводи, та ще й суперечить їхнім же попереднім рекомендаціям. Таке нечасто, але, на жаль, трапляється. Ми в деталях днями опишемо що з ним не так.

Більше того, висновок ВК і не є обов'язковим, а носить рекомендаційний характер, і навіть у його межах можна було зробити цілком нормальний текст закону.

Ну і вступати ми плануємо не в Венеційську комісію, а в ЄС. І спочатку вдавати, що наших ключових партнерів не існує, а потім сподіватися, що нам зарахують таке виконання реформи і візьмуть туди за будь-яких умов – це або тотальне невігластво, або відверте шкідництво (*Українська правда* (<https://blogs.pravda.com.ua/authors/zhernakov/638503e6074fa/>). – 2022. – 28.11).

Креміль Т., Уповноважений із захисту державної мови, народний депутат України VIII скликання

Питання мови посідає центральне місце в російсько-українській війні

На всіх континентах продовжують писати про важливість мови в російсько-українській війні. З одного боку,

російська мова, яка стала фейковим приводом для одурманених кремлівською пропагандою мешканців Росії та, водночас, спробою пока-

зати своє «благородство» для цивілізованого світу. З іншого боку, українська мова, яка стала для окупантів причиною численних інформаційно-психологічних операцій, одним із аргументів ненависті до українців, ціллю знищення всієї нації.

«Разом з російською війною в Україні йде війна з мовою», – пише американське видання HawaiiNewsNow. Автор зазначає, що одним із основних, названих кремлем, факторів війни є т. зв. захист російськомовного населення в Україні. Однак, опитування, проведене американськими журналістами, показало, що російська мова в Україні чувається дуже вільно, і ніхто з російськомовних не має проблем через спілкування російською.

Президент Росії Володимир Путін чітко дав зрозуміти, що Росія та Україна є «однією країною», і поставив своєю метою стерти українську ідентичність і культуру. У тому числі й українську мову», – резюмує видання.

Війни формують ідентичності, держави та політичні режими, – такий висновок на основі вивчення глибинних, докорінних причин війни в Україні зробив на інформаційній платформі для науковців SciELO 25 Вісенте Ферраро, викладач Університету Сан-Пауло (Бразилія).

«Вісім місяців війни завдали Україні великої шкоди: понад шість тисяч мирних жителів загинули, мільйони залишили свої домівки, ВВП впав на 30%, країна втратила 15% території. У Росії, хоча економіка продемонструвала значну стійкість перед лицем західних санкцій, продовження війни вже викликає невдоволення. Конфлікт був інструменталізований Володимиром Путіним для подальшого зміцнення його авторитарного режиму. На відміну від свого етнонаціоналістичного проєкту, опір на сході та півдні України показує, що мовно-культурна близькість не обов'язково перетворюється на автоматичну лояльність до російської держави. Війна сама по собі віддаляє українську ідентичність, посилюючи довготривалу ворожнечу й ненависть», – зазначає бразильський науковець.

Війною за деколонізацію називає священний спротив українців проти російської навали журналістка британського видання The Guardian Шарлотта Хіггінс.

«Багато хто сприймає нинішню війну з Росією як момент, коли Україна має шанс нарешті звільнитися від того, щоб бути об'єктом російського імперіалізму, – пише авторка. – Слід розуміти контекст цієї відмови: українці виходять з історії, в якій Російська імперія, а потім Радянський Союз активно й досить жорстко придушували українське мистецтво, літературу, слово, мову. Це працювало кількома різними способами. Це включало поглинання численних українських митців і письменників російським центром, також помилкову класифікацію сотень митців як російських, хоча вони були українськими. ... Це означало, що періодами писати українською мовою заборонялося. Наприклад, геніальному поету України Тарасу Шевченку цар Микола I взагалі заборонив писати протягом десятиліття... В Україні була культурна окупація, мовна окупація, мистецька окупація та окупація зброєю. Мої співрозмовники в Україні кажуть, що між цими видами поневолення немає великої різниці. ...Деякі українці, з якими я розмовляла, сподіваються, що одного разу, після закінчення війни, з'явиться спосіб споживати російську літературу та музику – але спершу потрібно виконати роботу з деколонізації, зокрема, перечитати та переосмислити класичних авторів, розгадати, як вони відображали, а часом і проєктували цінності Російської імперії».

Так, потрібно чимало часу для того, щоб російський літературний та мистецький контент і російське слово повернулись в Україну без ненависті та на правах іншої світової культури, а не як надмірно гнітючої чи превалюючої сили. А це можливо лише за умови, коли ми поставимо Росію на своє місце, і вона перестане бути імперією зла.

І ми неодмінно здолаємо цього московського агресора. Така наша місія (*LB.ua (https://lb.ua/blog/taras_kremin/535595_pitannya_movi_posidaie_tsentralne.html)*. – 2022. – 11.11).

КОНСТИТУЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Великобританія

Верховний суд Британії не визнав право законодавчого органу Шотландії самостійно анонсувати другий референдум щодо виходу зі складу Сполученого Королівства. Про це повідомляє Sky News, пише «Європейська правда».

Судді одностайно вирішили, що парламент Шотландії не може організовувати другий референдум про незалежність.

Вирок є дуже важливим, оскільки від нього залежить, як перша міністерка Шотландії Ніколи Стерджен зможе реалізувати свої наміри без жорсткого конфлікту з Лондоном. Судді дослідили близько 8000 сторінок аргументації.

Лорд Рід, президент Суду, зазначив, що акт про заснування парламенту Шотландії передбачає, що його повноваження обмежені, зокрема, парламент Шотландії не може виступати із законодавчими ініціативами у питаннях, які є виключною компетенцією парламенту Сполученого Королівства у Вестмінстері. «Ці виключні питання включають фундаментальні аспекти Конституції Сполученого Королівства, у тому числі союзу Шотландії і Британії», – аргументував він.

«Відповідно, за відсутності будь-яких змін до визначення поняття зарезервованих питань... парламент Шотландії не має повноважень виступати з ініціативою референдуму про незалежність Шотландії», – сказав лорд Рід.

«Хоча я спантеличена рішенням Верховного суду, я поважаю його. Він не створює законодавства, а лише інтерпретує його. Закон,

який не дозволяє Шотландії обирати своє майбутнє без згоди Вестмінстеру викриває міф про те, що Сполучене Королівство є добровільним партнерством, і додає підстав для референдуму. Шотландську демократію не вийде заперечити. Сьогоднішнє рішення блокує один шлях до того, щоб почути голос Шотландії щодо незалежності. Але за демократичної держави нас не можуть змусити і не змусять замовкнути», – відреагувала Нікола Стерджен після рішення.

Вона додала, що планує окрему заяву з цього приводу за кілька годин.

Нагадаємо, у червні Нікола Стерджен заявила про намір провести другий референдум про вихід Шотландії зі складу Сполученого Королівства 19 жовтня 2023 року.

Уряд Великої Британії стверджував, що не дозволить провести новий референдум, посилаючись на результати 2014 року й апелюючи до того, що голосування, здійснене без схвалення Лондона, не буде юридично обов'язковим.

Навіть якщо референдум відбудеться, як запропоновано, більшість голосів сама по собі не зробить Шотландію незалежною від решти Великої Британії.

Після обрання Ріші Сунака прем'єром Британії Стерджен закликала до дострокових виборів та знову повторила, що Шотландія має стати незалежною (*Європейська правда* (<https://www.euointegration.com.ua/news/2022/11/23/7151183/>)). – 2022. – 23.11).

Швеція

Парламент Швеції ухвалив поправки до конституції, які дозволять ухвалювати більш жорсткі антитерористичні закони, що є ключовою вимогою Туреччини для схвалення заявки Стокгольма на вступ в НАТО. Про це повідомляє Euronews.

Після вторгнення Росії в Україну Швеція і Фінляндія відмовилися від своєї давньої політики позаблоковості і подали заявки на вступ до військового альянсу.

Але Туреччина заблокувала заявки Швеції та Фінляндії на вступ в НАТО, звинувативши

Стокгольм, зокрема, в тому, що він є «притулком для терористів».

Поправка до конституції була прийнята 278 голосами парламенту Швеції, який складається з 349 місць. Зміни дозволяють запроваджувати нові закони, щоб «обмежити свободу об'єднань, які можуть брати участь в тероризмі або підтримують його».

На думку постійного комітету парламенту Швеції з конституційних питань, який рекомендував депутатам схвалити пропозицію, це дозволить «ширше криміналізувати участь у терористичній організації або заборонити терористичну організацію»

Експерти кажуть, що нове законодавство полегшить переслідування членів Робітничої партії Курдистану, внесеної до «чорного списку» Туреччиною і більшістю її західних союзників.

Зміни набудуть чинності з 1 січня.

Під час візиту до Анкари минулого тижня новий прем'єр-міністр Швеції Ульф Крістерссон назвав конституційні поправки «великим кроком».

«Швеція зробить великі кроки до кінця року і на початку наступного року, які дадуть правоохоронним органам країни більше сили для боротьби з тероризмом», – сказав він на спільній прес-конференції з президентом Туреччини Реджепом Ердоганом.

Наразі лише Туреччина та Угорщина залишаються єдиними країнами НАТО, які ще не ратифікували заявки Фінляндії та Швеції на вступ в Альянс (*Дзеркало тижня* (<https://zn.ua/ukr/WORLD/shvetsija-zminila-konstitutsiju-dlja-posilennja-antiteroristichnoho-zakonodavstva-.html>). – 2022. – 17.11).

**КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС
В УКРАЇНІ:**

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

№ 11 (102) 2022

(01 листопада - 30 листопада)

Бюлетень інформаційно-аналітичних матеріалів
Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі»

Комп'ютерна верстка:
Н. Крапіва

Підп. до друку 29.11.2022.
Формат 60x90/8. Обл.-вид. арк. 3,75.
Наклад 21 пр.
Свідоцтво про державну реєстрацію
КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Видавець і виготовлювач
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
03039, м. Київ, Голосіївський просп., 3
siaz2014@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта
видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 1390 від 11.06.2003 р.